

Partywise

**Kwalitatief onderzoek
naar trends in druggebruik
in het uitgaansleven – 2004**

VAD

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw

Vanderlindenstraat 15 | 1030 Brussel | T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | E vad@vad.be

www.vad.be | www.partywise.be | www.druglijn.be

Colofon

Auteur

Tina Van Havere, stafmedewerker VAD

Redactie

Else De Donder, stafmedewerker VAD

Marijs Geirnaert, directeur VAD

Jochen Schrooten, stafmedewerker VAD

Veerle Vermeulen, stafmedewerker VAD

Layout cover

www.whatif.be

www.epo.be

Verantwoordelijke uitgever

S. Ansoms, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel

wettelijk depotnummer: D/2005/6030/11

© 2005

DE DRUGLIJN
078-15-10-20

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

1.	Aanzet, probleemstelling en doelstellingen	7
2.	Methodiek van het kwalitatieve luik	9
	Doelgroep	9
	Onderzoeksmethode	10
	Verwerking	11
	Maxqda.....	11
3.	Resultaten.....	13
	Informed consent.....	13
	Respons.....	13
	Uitgaanscultuur	13
	♦ Eigen uitgaanscontext.....	13
	♦ Populaire uitgaansplekken.....	14
	♦ Subculturen van uitgaanders.....	15
	♦ Uitgaansdagen	16
	♦ Leeftijd	17
	Middelengebruik.....	18
	♦ Alcohol.....	18
	♦ Cannabis	19
	♦ XTC	20
	♦ Cocaïne.....	21
	♦ Speed.....	21
	♦ GHB, ketamine en Viagra®	22
	♦ Medicatie	22
	♦ Andere middelen	22
	♦ Gebruik voor, tijdens of na het uitgaan	23
	♦ Combigebruik	24
	Profiel van uitgaanders	26
	♦ Leeftijd.....	26
	♦ Druggebruikers versus niet-gebruikers	26
	Groepen van uitgaanders gelinkt aan druggebruik	28
	♦ Groepen van uitgaanders	28
	♦ Relatie muziek, uitgaansleven en middelengebruik	30
	Beleidsmaatregelen in de locaties	32
	♦ Problemen door druggebruik.....	32
	♦ Preventieve maatregelen.....	32
4.	Discussie.....	35
	Middelen.....	36
	♦ Alcohol.....	36
	♦ Cannabis	37
	♦ XTC	38
	♦ Cocaïne en speed	39
	♦ GHB, ketamine, Viagra®	40
	♦ Andere middelen	41
	Combigebruik.....	41
	Druggebruikers versus niet-druggebruikers.....	42
	Link tussen uitgaanscultuur en middelengebruik.....	43
	Betekenis van middelengebruik in het uitgaansleven.....	45
	Beleidsmaatregelen in de locaties	47

5.	Conclusie	49
6.	Bijlage	51
	Interviewleidraad	51
	Bibliografie	55

Voorwoord

Middelengebruik en uitgaan blijft een belangrijk fenomeen waarin we een beter inzicht willen verwerven. Hoewel er op internationaal niveau reeds verschillende onderzoeken verricht zijn, is er in Vlaanderen nog maar weinig over gekend.

Daarom verricht VAD sinds 2003 in het kader van het preventieconcept 'Partywise' onderzoek naar trends in druggebruik in het uitgaansleven. In de zomer van 2003 werd gestart met het afnemen van enquêtes op rockfestivals, dance events en in clubs. Meer dan 650 uitgaanders waren bereid om een vragenlijst in te vullen. In 2004 zochten we naar meer verdieping van onze cijferresultaten via individuele interviews met professionelen uit het uitgaansleven en een groepsgesprek met uitgaanders. Het onderzoeksrapport dat voor u ligt, is daar het resultaat van. Niet enkel de resultaten op basis van de interviews worden weergegeven, maar ook een aantal aanzetten naar preventie komen in de discussie aan bod.

Dit onderzoek was niet gelukt zonder de medewerking van heel wat mensen die achter of voor de schermen aan dit proces hebben meegewerkt. Ook willen we de respondenten zelf bedanken: door hun enthousiaste verhalen krijgen we een steeds beter inzicht in het middelengebruik tijdens het uitgaan.

VAD
juni 2005

Situering

Reeds jaren worden muziekstijlen gelinkt aan bepaalde levensstijlen en hiermee gepaard gaande druggebruik. In de jaren '30 gebruikten underground jazzmusici marihuana en cocaïne voor recreatieve doeleinden. In de jaren '60 werden amfetaminen, hallucinogenen en een reeks psychotrope geneesmiddelen aan het lijstje toegevoegd door het rock-'n-roll fenomeen en in de jaren '70 door de punkscene. In de jaren '80 deed MDMA zijn intrede in Europa en werd het steeds vaker gebruikt in de dance scene, bekend als 'rave', 'acid house' of 'techno' (Shapiro, 1988). Begin 21ste eeuw staat de relatie tussen middelengebruik en elektronische muziek op de voorgrond (Forsyth e.a., 1997).

Uitgaan betekent voor velen een moment om zich te ontspannen, zich eens goed uit te leven of gewoon met vrienden een losse babbel te hebben. De aanvaarding van genotsmiddelen is er vaak groter dan wat wettelijk getolereerd wordt en deze middelen krijgen vaak een centrale plaats in het uitgaansleven (DeVriendt, 2003).

Zo stelt het Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (EWDD) dat het gebruik van drugs onder mensen die uitgaansgelegenheden bezoeken veel wijder verbreid is dan onder de totale bevolking (EWDD, 2002a). Enkele onderzoeken concluderen dat er een verband bestaat tussen drugs, muziek en nachtleven (Bellis e.a., 2002; Club Health, 2002; Riley e.a., 2001; Tossman e.a., 2001). Dit uit zich concreet in het recreatief gebruik van uitgaansdrugs door jonge mensen. Ook de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) maakt zich zorgen over de toenemende populariteit van bepaalde drugs en hun associatie met bepaalde jongerensubculturen, meer bepaald de dance scene (WHO, 1997).

In België is de ongerustheid toegenomen na enkele overlijdens door de inname van PMA die verkocht werd als XTC (VAD, 2001).

Kijken we naar preventie-initiatieven in Vlaanderen (Gingerdata¹), dan blijkt dat het totaal aantal preventieactiviteiten in het uitgaansleven² stijgt tussen 2000 en 2003. Vooral het aantal activiteiten in discotheken en tijdens festivals is in die jaren gestegen, respectievelijk van 0 in 2000 naar 35 in 2003 en van 4 in 2000 naar 33 in 2003 (Rosiers, 2004).

In het eerste hoofdstuk kaderen we het onderzoek in recente evoluties en bekijken we hiaten die op het gebied van onderzoek in het uitgaansleven nog bestaan. We besluiten dit hoofdstuk met de uiteenzetting van de probleemstelling en de doelstellingen van dit onderzoek.

Het tweede hoofdstuk beschrijft de methodologie van het onderzoek. We gaan dieper in op de doelgroep, het interview, de procedure en de verwerking.

In het derde hoofdstuk geven we de resultaten van de interviews en focusgroep weer die we verduidelijken met citaten van de deelnemers. We delen dit hoofdstuk op in: uitgaanscultuur, middelengebruik, profiel van uitgaanders, groepen van uitgaanders gelinkt aan druggebruik en beleidsmaatregelen in de locaties.

In de discussie ten slotte zetten we alle belangrijkste resultaten uit het onderzoek nog eens op een rijtje en koppelen deze aan bestaande literatuur en het kwantitatieve deel van het onderzoek in 2003. Als besluit formuleren we op basis van de resultaten enkele reflecties en aanbevelingen naar preventie.

¹ Ginger is een registratiesysteem voor drugpreventieactiviteiten van VAD.

² Hiermee worden volgende categorieën bedoeld: discotheken, festivals, horeca, manifestaties en uitgaansleven.

1. Aanzet, probleemstelling en doelstellingen

Aanzet

In de welzijns- en gezondheidssector zien we recent een evolutie in de aanpak van alcohol- en andere drugproblemen om steeds meer 'maatwerk' te voorzien (federale regering, 2001; Vogels, 1999). In de alcohol- en drugsector vertaalt dit zich concreet in een aanbod dat afgestemd is op de behoeften van de cliënten, naar zorg op maat, maar ook naar een focus op specifieke doelgroepen (Geirnaert, 2002). Deze specifieke doelgroepen kunnen samenhangen met bepaalde settings die het aanbod mee bepalen. Om interventies op maat te kunnen voorzien is er meer kennis over de specifieke doelgroep nodig: over welke doelgroep spreken we juist, welke trends in druggebruik zien we hier, wat zijn de specifieke kenmerken van de setting, ...? Willen we voor het uitgaansleven een aanbod organiseren, dan is wetenschappelijk onderzoek een noodzaak.

In het uitgaansleven hebben nog maar weinig systematische studies plaatsgevonden (Winstock e.a., 2001). Het EWDD (2002a) pleit voor doelgericht wetenschappelijk onderzoek naar gebruikspatronen, de context waarin gebruikt wordt, risicobeleving en maatregelen, zodat men een gerichte en specifieke aanpak in de recreatieve settings kan nastreven. Verder stelt het EWDD dat het verzamelen en verspreiden van informatie over 'emerging trends'³ nodig is. Kwalitatieve informatie, resulterend uit onderzoek om emerging trends te begrijpen, kan nuttige informatie opleveren over de context waarin 'Nieuwe Synthetische Drugs' (NSD) worden gebruikt, voornamelijk in recreatieve settings. Het bereiken van recreatieve gebruikers wordt bemoeilijkt doordat ze doorgaans niet in contact komen met de hulpverlening en er eerder een informeel dan formeel netwerk binnen het uitgaansleven bestaat (DeVriendt, 2003).

Om een eerste antwoord te formuleren op dit hiaat en een wetenschappelijke onderbouw te geven aan de preventie-initiatieven in het uitgaansleven, verrichtte VAD in 2003 een kwantitatief onderzoek naar nieuwe trends in druggebruik in het uitgaansleven (kort: trendonderzoek) a.d.h.v. enquêtes. In 2004 werd hieraan een vervolg gebreid door middel van diepgaandere interviews die verdieping kunnen brengen in de cijfergegevens. Dit rapport geeft de resultaten van de interviews weer. In de discussie maken we de koppeling naar de resultaten van het jaar voordien.

Probleemstelling en doelstellingen van het trendonderzoek

In Vlaanderen bestaan reeds enkele registratiesystemen (bijvoorbeeld in de hulpverlening), maar deze hebben andere doelstellingen dan deze die we met het trendonderzoek beogen. Om nieuwe producten of trends in gebruik en gebruiksettings te detecteren en tevens meer inzicht te krijgen in deze fenomenen, is actiever onderzoek nodig. Er is dan ook nood aan meer gevoelige methodes voor informatieverzameling, dichterbij het eigenlijke druggebruik (EWDD, 2002b). Het tijdig opsporen van een nieuwe trend biedt mogelijkheden om tijdig te anticiperen en snel te reageren (EWDD, 1999). Op die manier kunnen preventie en hulpverlening sneller inspelen op nieuwe ontwikkelingen.

Doelstellingen van het trendonderzoek

- Exploratief onderzoek naar het druggebruik en de kenmerken van de gebruikers in het uitgaansmilieu
- Monitoring van:

³ Opduikende, nieuwe trends

- middelengebruik, combigebruik, nieuwe producten, patronen van gebruik
- kenmerken van de uitgaanders en de gebruikers onder uitgaanders
- kenmerken van de uitgaansscenes
- mogelijke relaties tussen de drie bovenvermelde topics
- Anticiperen op de evolutie van trends
- Aanvullende informatie aanleveren voor een brede doelgroep van professionals, intermediairen, peer support organisaties, media en beleid
- Het bredere uitgaanspubliek informeren via bestaande kanalen: EWS en uitgaan, Partywise-nieuwsbrief en de booklet 'Streetwise'
- Gepaste antwoorden formuleren op nieuwe trends:
 - enerzijds op het vlak van preventie, vroeginterventie en hulpverlening;
 - anderzijds op het vlak van (lokaal) beleid.

Subdoelstellingen bij het kwalitatieve luik

- Hypotheses uit het kwantitatieve luik toetsen
- Nieuwe informatie (krijgen) die aan bod kan komen in het volgende kwantitatieve luik
- Verdiepingen van de resultaten van het kwantitatieve luik

2. Methodiek van het kwalitatieve luik

Voor de methodologie van het kwantitatieve luik –de enquêtes die in 2003 werden afgenomen– verwijzen we naar het onderzoeksrapport 'Partywise –Kwantitatief onderzoek naar trends in druggebruik in het uitgaansleven– 2003' (Van Havere e.a., 2004).

In 2004 werd een kwalitatieve methodiek gebruikt om duiding te geven bij de resultaten van de enquêtes. Het uitgangspunt bij kwalitatief onderzoek is dat kennis over de werkelijkheid alleen verkregen kan worden 'door de ogen van de ander' (Jonker & Penninck, 2000). Volgens het sociaal interactionisme kan de werkelijkheid enkel onderzocht worden vanuit het standpunt van de betrokkenen die aan het proces deelnemen (Bouverne-De Bie, 1998). De betrokkenen kunnen zowel de 'gebruikers' van die werkelijkheid zijn (in dit geval: uitgaanders) als de personen die hier professioneel bij betrokken zijn (Calafat e.a., 1999).

We kiezen ervoor om in dit onderzoek met individuele interviews en een focusgroep te werken. De beperking van het aantal interviews heeft pragmatische redenen zoals een beperking van tijd en middelen. Optimaal is om interviews te verrichten tot saturatie (= verzadiging; het punt waarop nieuw materiaal niets meer toevoegt) zich voordoet. In dat licht moeten de resultaten gezien worden: het gaat hier over een klein aantal interviews. Algemene uitspraken kunnen we hier dus niet maken. Toch bieden deze resultaten een begin van een verdieping van onze cijfergegevens uit 2003. In de discussie plaatsen we de resultaten van het kwalitatieve luik naast deze van het kwantitatieve luik.

Doelgroep

De doelgroep van het kwalitatieve luik bestond uit twee groepen: enerzijds professionelen uit het uitgaansleven die individueel geïnterviewd werden en anderzijds de uitgaanders zelf die deelnamen aan een focusgroep.

Professionelen uit het uitgaansleven

Wij gaan ervan uit dat professionelen uit het uitgaansleven een brede kijk hebben op de sector door hun (jarenlange) ervaring. We noemen ze ook wel sleutelfiguren. Zij werden bevraagd via individuele interviews. In die interviews kwam niet enkel hun professionele ervaring aan bod, maar ook hun privé-ervaring. Anonimiteit werd dan ook gegarandeerd.

Partywise is een preventieconcept in het uitgaansleven en hiervoor werd reeds een netwerk van professionelen in het uitgaansleven opgebouwd. Van dit netwerk werd gebruik gemaakt voor de rekrutering. Bovendien werden ook nieuwe contacten aangesproken om mensen te rekruteren. Er werden individuen uit verschillende uitgaansscenes bereikt.

Concreet ging het om tien categorieën van personen:

- 1) een toilet dame/- of heer
- 2) een portier
- 3) iemand van het zaalpersoneel
- 4) een inrichter
- 5) een promotor
- 6) een clubeigenaar
- 7) een jeugdhuismedewerker
- 8) een DJ
- 9) een muzikant

10) iemand van een peer support-organisatie⁴

De rekrutering verliep vlot behalve voor twee categorieën: muzikant en toilet personeel. Voor deze laatste categorie hebben we niemand bereid kunnen vinden in de door ons vooropgezette timing. Voor de andere categorieën werden snel mensen gevonden die bereid waren om geïnterviewd te worden.

Uitgaanders

De uitgaanders zelf werden bevraagd via één focusgroep. Voor de rekrutering werd gebruik gemaakt van het ronddelen van flyers op grote events die op dat moment plaatsvonden, via bestaande netwerken van jeugdhuizen en clubcircuits en via de media (radio, websites). Uiteindelijk schreven negen personen zich in, van wie er vijf opdaagden. De focusgroep ging door in de Brusselse club *The Fuse*, waarmee we voor dit deel samenwerkten. Dit werd ook zo gecommuniceerd op de flyers, wat mogelijk een trigger was voor de uitgaanders om deel te nemen.

Als vergoeding voor hun deelname werd een party package gegeven. Dit werd op voorhand niet concreter gemaakt om de invloed van de beloning op de motivatie om deel te nemen minimaal te houden. Concreet kregen zij Partywise materiaal (zoals affiches, condoom, t-shirt), de laatste 'I Love Techno'-cd geschonken door *NEWS*, een demo-cd van *DJ Josh Lasden*, free tickets voor het jaarlijks kerstfeest in *Café D'Anvers* en voor één conceptparty van *Naranja vzw*. Verder werden ook hun onkosten vergoed.

Onderzoeksmethode

De enquêtes afgenomen in het uitgaansleven in 2003 gaven een eerste duiding van het uitgaansleven en het middelengebruik in deze setting. Om diepgaandere verklaringen te achterhalen, opteerden de onderzoekers enerzijds voor afzonderlijke interviews met de sleutelfiguren en anderzijds voor een focusgroep met de uitgaanders.

We kozen ervoor om de professionelen uit het uitgaansleven individueel te interviewen. Groepsgesprekken konden geen anonimiteit bieden omdat de kans groot was dat ze elkaar zouden kennen. Dit zou sociaal wenselijke antwoorden in de hand gewerkt hebben.

Het is ook belangrijk om de uitgaanders zelf aan bod te laten komen. Om op een zo kort mogelijke tijd toch een aantal respondenten te bereiken, werd gekozen voor een focusgroep. Belangrijk bij focusgroepen is dat men tot een verdieping kan komen, door de onderlinge discussie die ontstaat.

Voor zowel de individuele interviews als de focusgroep maakten we gebruik van dezelfde interviewleidraad. Deze lijst stelden we samen op basis van de enquêtes in 2003 en de literatuur en toetsten we bij preventiewerkers. In een pilootfase testten we de definitieve lijst, namelijk bij een contact van de onderzoeker uit het uitgaansleven. Na deze pilootfase werden enkele vraagstellingen aangepast en maakte de onderzoeker zich vertrouwd met de vragen.

Om de achtergrond van de participant ten volle te begrijpen, werd eerst de eigen uitgaanscontext besproken. Het is belangrijk om te weten vanuit welke ervaring ze spreken om hun antwoorden hieraan te koppelen. Vervolgens ging het over het uitgaansleven in het algemeen: wat is er populair, welke evoluties, welke groepen van uitgaanders zijn er?... Het derde deel ging over middelen en middelengebruik in het uitgaansleven: welke evoluties zijn merkbaar waarbij de verschillende middelen aan bod kwamen: combigebruik, leeftijd, relatie uitgaansleven,

⁴ Peer support gaat er van uit dat de eigen 'peergroep' (leefstijlgenoten) een belangrijke bron van ondersteuning is en een plaats is waar waarden en normen zich ontwikkelen. Concreet worden druggebruikers hier geholpen door peers die aanwezig zijn op de events zelf.

middelengebruik en muziek. Bij deze topics was het vooral belangrijk om na te gaan welke mogelijke verklaringen of motieven hierachter zaten.

Eén interviewer deed alle interviews. Voor de focusgroep werd een extra onderzoeker ingezet om de non-verbale reacties te noteren en het proces waar nodig bij te sturen. Eén interviewer heeft het voordeel dat de invloed door de karakteristieken van de interviewer bij alle interviewees dezelfde is en dus enkel een systematische fout kan teweegbrengen in de data. Met andere woorden, de interviewerbias is bij alle respondenten hetzelfde (Lawrence Neuman, 1997). De interviewer had in het verleden reeds ervaring met het afnemen van focusgroepen. Alle interviews werden op minidisk opgenomen. Mondelinge informed consent werd aan het begin van elk interview gevraagd. Niemand maakte hier problemen van wanneer absolute anonimiteit gegarandeerd werd.

Verwerking

De interviews werden letterlijk uitgetypt door een hierin gespecialiseerde dienst. Vervolgens werden ze ingebracht in een softwareprogramma voor de verwerking van kwalitatieve gegevens MAXQDA. De keuze voor dit programma werd enerzijds genomen uit pragmatische overwegingen: de onderzoeker had reeds in het verleden met WinMax gewerkt dat een voorloper is van Maxqda. Anderzijds werden ook andere programma's bekeken en besproken met onderzoekers die hiermee ervaring hadden. Maxqda is zeer gebruiksvriendelijk en overzichtelijk. Men kan alles op één scherm brengen waardoor het overzicht behouden blijft en het gemakkelijk te hanteren is. Met een ander programma werken had geen doorslaggevend voordeel.

Maxqda

Een belangrijke stap in de verwerking is het coderen en vertalen in een hiërarchische boomstructuur. Om de interne betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten werd gecodeerd door twee onderzoekers (Janssens, 1985). In de eerste plaats codeerden beide onderzoekers twee teksten afzonderlijk. Vervolgens werden de voorlopige boomstructuren samengevoegd en de gecodeerde fragmenten bekeken. Op basis van de nieuwe boomstructuur werden alle teksten gecodeerd door één onderzoeker. Bij moeilijkheden werd er gecheckt bij de tweede onderzoeker. Vervolgens bekeek de tweede onderzoeker nogmaals een gecodeerd interview op het einde van het proces.

De boomstructuur moet gezien worden als een vorm van ordening en niet als een doel op zich. Het helpt de onderzoekers om bepaalde delen tekst snel terug te vinden en in een bepaalde ordening te zetten.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk geven we uitsluitend de resultaten mee van de interviews met de professionelen (sleutelfiguren) uit de uitgaanssector en van de focusgroep met uitgaanders. Dit hoofdstuk gaat dus enkel over uitspraken van de deelnemers aan het onderzoek zonder toevoeging van de onderzoeker en moeten ook zo gelezen worden. Af en toe zijn het ook zeer individuele uitspraken. In de discussie linken we ze aan het trendonderzoek van 2003 en aan andere literatuur. Ter verduidelijking worden hier en daar citaten toegevoegd (kleiner lettertype). Het symbool [...] gebruiken we wanneer er tekst in het citaat is weggelaten. Af en toe voegen we enkele woorden of gedachten toe om het citaat te verduidelijken; dit wordt tussen dezelfde haakjes geplaatst. Vragen van de onderzoeker worden in het vet weergegeven. Vragen van de uitgaanders zelf (in de focusgroep stellen de respondenten elkaar soms vragen) staan gewoon genoteerd.

Informed consent

Alle deelnemers gaven hun uitdrukkelijke mondelinge toestemming om hun bijdrage aan het interview of de focusgroep anoniem te verwerken.

Respons

In totaal namen negen sleutelfiguren deel aan de interviews. De respondenten konden zelf kiezen waar het interview plaatsvond: thuis, op het werk of op café. Alle geïnterviewden waren werkende mannen en de leeftijd situeerde zich tussen 24 en 37 jaar.

Voor de focusgroep hadden zich negen personen ingeschreven, waarvan er vijf kwamen opdagen. De focusgroep duurde twee uur, inclusief een korte pauze. De sfeer tijdens het gesprek was zeer gemoedelijk en open.

Drie mannen en twee vrouwen namen deel aan de focusgroep. De leeftijd situeerde zich tussen 18 en 29 jaar. Twee deelnemers waren nog student.

Uitgaanscultuur

♦ Eigen uitgaanscontext

De meerderheid van de geïnterviewden gaat uit vanaf 15 à 16 jaar. Dit betekent dat ze tussen de 8 en 20 jaar ervaring hebben in het uitgaansleven. Dat ze nog steeds midden in het uitgaansleven staan, is bij de sleutelfiguren te danken aan hun job. Om professionele redenen gaat men naar concerten, clubs en grote evenementen. De combinatie van hun uitgaanservaring en hun job maakt dat ze een breed beeld hebben van de uitgaansscene. Af en toe maken we een onderscheid in de resultaten tussen de uitgaanders zelf en de professionelen uit het uitgaansleven. Toch is het geen duidelijk onderscheid vermits de professionelen ook zelf een eigen uitgaanservaring hebben en dit meebrengen in hun verhaal.

Toch past hier enige nuance: de sleutelfiguren en uitgaanders maken deel uit van verschillende scenes. In de eerste plaats is de regio waarin ze uitgaan zeer divers: bekijken we het in zijn geheel, dan is deze gespreid over gans Vlaanderen en Brussel en zelfs in het buitenland. Ten tweede is er ook een verschil in de locaties die bezocht worden: een eerste groep bezoekt voornamelijk fuiven, concerten en gaat vaak op café. Een tweede groep bezoekt zeer verschillende scenes waar elektronische muziek de hoofdmoot vormt. Dit kunnen clubs zijn, GOA-feestjes,

grote evenementen,... Eén van de respondenten is homo, die binnen deze tweede groep voornamelijk in de 'gayscene' vertoeft. De twee groepen zijn telkens een mix van professionelen en uitgaanders.

♦ Populaire uitgaansplekken

We merken hier een discrepantie tussen de respondenten die voornamelijk naar fuiven en concerten gaan en de andere groep die meer aansluit bij elektronische muziek, waaronder ook de uitgaanders. De eerste groep heeft het bij populaire uitgaansplekken voornamelijk over de locaties die veel mensen trekken zoals grote evenementen, terwijl de tweede groep het bij populaire uitgaansplekken meer over de hippe, trendy feestjes heeft. Deze feestjes zijn kleinschalig en vinden soms plaats in clubs of jeugthuizen of zelfs op nieuwe locaties. De locatie waar de feestjes plaatsvinden, verplaatst zich. Hier komt een zeer specifiek publiek op af. Volgens enkelen zijn kleinere clubs of een kleinere groep van mensen trendsetter waarna de trend gecommercialiseerd wordt voor het grote publiek. Vanaf dat moment komt een ander publiek ten tonele.

"Ik denk dat qua uitgaan de massa-evenementen meer invloed hebben, en dat de plaatsen die zich richten tot één enkel genre, op een paar uitzonderingen na, dat dat toch iets minder trekt."

"Trendsetters zijn al diegenen die iets bieden die uit de massa, uit het commerciële springen, [...]"

"Neem nu de GOA⁵-feestjes. Mijn eerste GOA-feestje was tien jaar geleden, dat was altijd vrij underground. Maar nu wordt dat zodanig populair. Tegenwoordig is de gemiddelde leeftijd op een GOA-feestje 17 à 19 jaar."

De grote evenementen of discotheken zijn commerciëler. Hierdoor trekken ze een ander en breder publiek aan waardoor ze massa's bezoekers op hun evenement hebben. Festivals blijven populair in die zin dat er veel mensen naartoe komen, maar zijn volgens de sleutelfiguren en de uitgaanders zelf geen echte trendsetters.

"I Love Techno was zeker uitverkocht. Dus populair ja, maar zijn die trendsettend? Ik denk dat grote evenementen nooit trendsettend zijn geweest. Anders zouden ze ook niet zo veel volk trekken. Trendsettend is eerder een kleinere club die een soort muziekgenre zal lanceren, en het zijn dan eigenlijk de grote groepen die zeggen 'Ah daar valt munt uit te slaan' en die dat dan echt commercialiseren voor de grote massa."

Kleinere feestjes blijken ook steeds meer voorkeur te krijgen. Uitzonderlijk aan deze feestjes is dat er geen reclame voor gemaakt wordt en dat ze een privé-karakter hebben. Andere sleutelfiguren merken op dat deze feestjes niet zo recent zijn: zowel voor als na het uitgaan bestaan ze al langer.

"Mega-evenementen blijven, maar dat is van alle tijden. Nu? Meer feestjes denk ik, meer dichterbij de buurt, kleinere feestjes."

"Er zijn heel veel kleinschalige feestjes, waar soms maar 50 man aanwezig is."

"- [...] dat is niet de grote massa, natuurlijk. Dat zijn meestal wel de tofste feestjes. Omdat dat ook al meer naar mijn leeftijd gaat. Ik ben dertig. Da's al wat ouder volk. Ik spreek dan vanaf 22. Het is in de

⁵ GOA is geen afkorting, maar refereert aan een plaats aan de westkust van India (een vroegere Portugese kolonie) waar vanaf de jaren '60 en '70 jonge westerlingen (hippies) samenkamen om te ontsnappen aan de heersende consumptiemaatschappij (Tersago & Weyts, 2004).

weekends, dus de studenten zijn weg. Dat is ook kleinschalig. Nu zijn de privé-feestjes, de loftfeestjes wel erg in.

- [...]

- Er is er een loft, ze noemen het "de loft", bijvoorbeeld in... hoe heet dat daar? Bijna in de haven van Gent, waar effectief mensen wonen. Het is er redelijk groot. Het is redelijk underground. Daar wordt niet echt voor geflyerd, maar het zit toch altijd wel stampvol. We spreken dan over 200 man of zo."

"Nu je het over thuisfeestjes hebt, is dat iets dat frequent voorkomt?"

- After party's? Ja, maar dan thuis.

- Is daar iets in veranderd? Is dat iets nieuw, of is dat iets wat ook al lang bestaat?"

- Dat is iets dat al lang bestaat."

♦ Subculturen van uitgaanders

Sommige sleutelfiguren spreken over subculturen van uitgaanders. Deze subculturen worden bepaald door het muziekgenre dat ze beluisteren. De locaties waar de feestjes plaatsvinden zijn niet zo belangrijk, maar wel de muziek die er gedraaid wordt.

"Ik denk dat de mensen echt wel een voorkeur hebben voor een bepaald genre, met als voordeel dat ze kunnen 'shoppen', in de zin dat ze dan eens naar X [naam van club] naar dat soort genre kunnen gaan, eens in X [naam van club], ... Dus ze variëren in locatie, maar niet zozeer in stijl."

"Bij de jeugd zijn er subculturen, en elk van die subculturen gaat naar welbepaalde plaatsen. Bijvoorbeeld: jonge gasten die graag drum 'n bass horen, die gaan naar drum 'n bass plaatsen, maar dat zijn geen discotheken. Dat zijn meestal free party's of illegale party's."

Verbindt een club zich aan één bepaalde muziekstijl dan krijgen ze volgens de sleutelfiguren en uitgaanders ook een welbepaald publiek over de vloer.

"[...] Ik ga eigenlijk alleen naar dingen toe waar techno is. Is dat nu in Oostende of in Brussel, mij is dat gelijk. [...] Maar als dat mijn ding is... Ik zou zelfs naar de Ardennen willen gaan."

Deze subculturen zijn dus voornamelijk op basis van muziekkeuze en minder op basis van uiterlijke kenmerken, zoals kledij, af te bakenen.

"Je ziet even goed op *I Love Techno* mensen met een broek tot aan hun knieën of punkers. Je komt alles overal tegen tegenwoordig. Ik denk dat het allemaal wel een beetje vervaagt."

Niet alle sleutelfiguren zijn het hiermee eens. Er bestaan nog enkele subculturen waar je wel op basis van de kledij kan groeperen: bezoekers van GOA-feestjes, drum 'n bass-publiek, jongere mensen en bepaalde clubs. Dit in tegenstelling tot techno; techno heeft geen specifieke kledingstijl. Voornamelijk de uitgaanders zelf hebben het uitgebreid over de verschillen in kledij.

"De jonge garde draagt van die skatekledij en de rest, daarbij is het vervaagd. Het is niet meer zoals vroeger dat je o.a. 'Johnny's' had met hun sportkledij. Iedereen draagt nu heel brede kledij."

"Kledij, dat gaat er ook mee gepaard. Bijvoorbeeld drum 'n bass, dat zijn vooral dreadlocks; dat is opvallend. Techno niet, techno heeft niet echt een kledijstijl. Kledij is niet echt zo belangrijk in het technomilieu."

“Zoals in X [naam van club] ook, iedereen heeft hier aan wat ze willen. Maar zoals in X [naam van club], ik kan soms zo de mensen in de stad zien lopen en dan kan ik zo zien waar ze naartoe gaan. Ik heb dat zeker bij X [naam van club]. Dat zijn geen rare mensen, maar je ziet dat zo aan die kleren [...]”

Opmerkelijk is dat de uitgaanders uit de focusgroep nog sterker groepen afbakenen en zichzelf bij één bepaalde groep plaatsen, terwijl de sleutelfiguren meer een globaler geheel aanduiden waarin de grenzen tussen de groepen niet zo duidelijk afgebakend zijn.

Zoals eerder gezegd is de muziekkeuze zeer bepalend voor groepen van uitgaanders. Het muziekgenre dat het meest aan bod is gekomen is de **elektronische muziek**: hier verstaan we zowel dance, house, techno, elektro, drum 'n bass als GOA-trance onder.

“In feite moet je alles opdelen naar muziekgroepen. Voor mij zijn alle mensen die fan zijn van techno... noem dat clubbers [...]”

“Qua genre van muziek doet house het nog altijd goed. Maar dat is onder het hippe volk, dat is niet de grote massa natuurlijk.”

Een andere groep die in de interviews ook aan bod komt, zijn de uitgaanders die meer naar **rock 'n roll** luisteren. Een enkeling heeft het over de jongere garde die meer naar **punk en skatemuziek** luistert.

“Ik heb enkele satellietgroepen van vrienden. Een aantal ervan zit in de dance scene, een belangrijk deel ook in de rock-'n-roll scene.”

“Er zijn twee strekkingen, twee uitersten kan je zeggen. Dit is enerzijds de dancebeweging die zich vertaalt in grote dance events en zelfs op festivals krijg je een danceluik. Dat is in om dit op het programma te zetten. Anderzijds heb je punk en skatetoestanden. Die zijn momenteel terug in. Het gaat hier voornamelijk over jongeren.”

Verder worden nog enkele groepen van uitgaanders benoemd die niet zozeer bij één bepaald muziekgenre aanleunen. Zo heb je de **commerciële groep**: zij gaan eerder naar plaatselijke discotheken. Deze groep wordt vooral aangegeven door uitgaanders uit de focusgroep zelf.

“Dan iemand die misschien meer ‘Johnny en Marina’ is –als ik het zo mag uitdrukken– die zal misschien meer naar de lokale discotheek gaan die muzikaal eerder commercieel is.”

Ook **studenten** vormen nog een afzonderlijke groep in het uitgaansleven: zij komen af op meer verscheidene activiteiten en zijn te zien op andere dagen dan werkende mensen. Een enkele respondent begeeft zich in het **homomilie** en aanziet dit ook als een afzonderlijke groep van uitgaanders. Ook het **jeugdbewegingsmilieu**, alias het chiropubliek, komt aan bod als afzonderlijke groep.

“Studenten, tijdens de week, maar dan wel Franstalige. Technopubliek, gay-publiek, [...] en dan ook ‘Johnny en Marina’, dat is zo meer platvloers en commercieel.”

“Groepen? Je hebt het chiropubliek: de ex-leden, de leden, het chiropubliek noem ik dit en dan heb je de iets ouderen die meer naar dancetoestanden neigen. Volgens mij hangen die ook meer rond in clubs en gaan ze af en toe naar dance events.”

♦ Uitgaansdagen

Op de vraag wanneer de meeste mensen uitgaan krijgen we van iedereen zaterdag te horen. Vrijdag wint ook aan populariteit en zondag ook, maar dit geldt slechts voor een beperkt publiek.

Donderdag blijkt dan weer voorbehouden voor de studenten. Een nog jongere groep scholieren zie je dan weer meer rondhangen op woensdag en vrijdagmiddag in de uitgaansbuurten.

“Op zaterdag is het druk [...], met uitzondering van studentenbuurten waar dat op donderdag is natuurlijk.”

“Zaterdag. De meeste mensen gaan... Afijn, er gaan veel mensen op vrijdag, zaterdag en soms ook op zondag uit. De hoeveelheid mensen is het grootst op zaterdag.”

Zaterdag is de populairste avond vermits men de volgende dag een rustdag heeft. Vrijdag moet men vroeg opstaan om te gaan werken of naar school te gaan. Mensen zijn dus vaak te moe op vrijdag om lang uit te gaan. En er zijn ook mensen die op zaterdag werken.

“- Ik zou dat niet kunnen, vrijdag uitgaan...Ik ben heel moe van altijd naar school te gaan, een ganse week vroeg opstaan enzo... En dan vrijdag een hele nacht uitgaan, dat zou ik niet kunnen... Ik moet altijd uitgeslapen zijn vooraleer ik goed kan uitgaan.

- [...]

- [...] En ook voor de mensen die werken op zaterdag hé.”

“Ik denk dat het traditie is [op zaterdag uitgaan]. Ik denk dat het de enige dag is waar je voor het uitgaan en na het uitgaan niet moet gaan werken. De vrijdag vind ik al iets lastiger, omdat je dan van je werk komt. [...] Ik denk dat dat klassiek is.”

De vraag hoeveel keer per week men dan ongeveer uitgaat, blijkt een moeilijke vraag te zijn. Enkelen gokken op één à twee keer, maar dit is dan geen twee keer een volledige nacht.

“Als ik kijk naar de mensen die ik ken: ik denk dat die één of twee keer uitgaan per week.”

“ [...] En als we daar [gezellige, kleine houseclubs] naartoe gaan, dan is dat wel in de week, maar dan ga ik wel om 12 uur à 1 uur weer naar huis. [...] Zo echt uitgaan, uitgaan tot dat ik niet meer kan, dat is maar één keer in de week.”

♦ Leeftijd

Een tendens die meerdere sleutelfiguren opmerken is dat er steeds jongere mensen uitgaan, zelfs –16-jarigen. Dit is in verscheidene scenes zo: drum 'n bass-, techno en GOA-feestjes, fuiven, festivals en concerten.

Vanaf het moment dat men net begint te werken of een gezin sticht, vermindert de frequentie van het uitgaan. Deze groep van mensen komt nog wel naar de specifieke fuiven zoals '70 '80 '90-fuiven.

“De fuiven die wij hier geven, zoals de 80's hits night; dat zijn fuiven specifiek met eighties muziek . 95% van de mensen die er naartoe komen, zijn dertigers die hier ooit in Gent op kot hebben gezeten, die getrouwd zijn, kinderen hebben, die één keer per maand of per twee maanden weggaan. Ik vind dat ergens wel logisch. Het is een manier van leven.”

Middelengebruik

♦ Alcohol

Iedereen die uitgaat drinkt alcohol, daar zijn zowel de sleutelfiguren als de uitgaanders zelf het over eens. Wat is er dan wel veranderd in de laatste jaren?

Bier en voornamelijk pils, blijven populair. Zeker bij de studenten. Op fuiven en festivals vind je voornamelijk pils, in clubs zal je vaker sterke drank terugvinden. Sterke dranken zijn ook duurder: werkende en oudere mensen zullen het dus vaker kopen.

“Maar wel misschien een verschil tussen bier en sterke dranken. Ik merk dat zo bij vrienden, die nog student zijn, die niet veel geld hebben voor het weekend, die zal je rapper pintjes zien drinken. Ik werk, ik zal vlugger eens een *Vodka Red Bull*[®] drinken [...]”

“In clubs zie je meer sterke dranken denk ik en op festivals meer gewoon bier.”

Enkele geïnterviewden linken sterke drank en zwaardere⁶ bieren aan oudere bezoekers. Alcopops⁷, fruitbieren en andere zoete dranken zijn meer in trek bij de jongere doelgroep. Nochtans merken enkelen op dat de zwaardere bieren en sterke drank steeds meer aanslaan bij de jongere groep. Volgens de sleutelfiguren is dit te danken aan marketing, formules zoals ‘all-in’-fuiven en prijzenbeleid.

“[...] Ik zou niet zeggen dat er noodzakelijk meer geconsumeerd wordt en dat jongeren meer alcohol drinken, maar wel zwaarder. Ik zie dat heel wat jongeren bijvoorbeeld een *Duvel*[®] gaan bestellen in plaats van een pint, [...]”

“Daarmee bedoel ik gewoon jongeren die er gewoon volledig doorzaten, die zeggen van ‘het kost ons maar zoveel, het is all-in, sterke drank is hetgeen wat we gaan drinken. Laat die whisky’s maar komen; zet er maar vijf op een rij’. Terwijl ze dat nog nooit gedronken hebben, gewoon om maar heel vlug dronken te zijn.”

“[...] Vroeger was alcohol voor veel jongeren op bepaalde leeftijd een vies goedje... En dat smaakte niet, en dat was voor oude mensen in de goot... Nu leeft dat veel minder... Jongeren zijn van veel vroeger al geïnteresseerd in dat verhaal van alcohol, “dat is leuk, dat is hip”, en heel veel producten spelen daar handig op in. Die zien jongeren inderdaad als een marketingproduct en die stemmen hun producten daar op af. Neem nu bijvoorbeeld alcopops... “we gaan het jong, we gaan het sexy maken”... Zelfs met bieren gaan ze ook proberen bijvoorbeeld de fruitbieren nog meer te promoten... Andere dranken ook... je ziet wel dat daar op ingespeeld wordt, waardoor jongeren ook zeggen van “dat trekt ons wel aan, we gaan dat een keer proberen”. En dat is met veel dingen zo, zelfs met gewone dranken.”

De respondenten denken dat alcopops passé zijn. Het was een trend, maar nu blijkt de verkoop fors te dalen. Enkel voor het jonge publiek gaat het soms nog over de toog.

“- Dat is gepasseerd.

- Ik denk dat het ook maar bij een heel jong publiek is.”

“Die alcopops, dat is ook aan het teruglopen. Dat heeft zijn beste tijd gehad, qua gebruik.”

⁶ Groter aantal graden alcohol zoals bv. streekbieren.

⁷ Alcopops behoren tot de categorie sterke dranken.

Volgens de sleutelfiguren en de uitgaanders zelf zijn sterke dranken in opmars en gaat het hier voornamelijk over vodka of de combinatie van een sterke drank met een energy drink of frisdrank. De combinatie van alcohol met energy drinks zou zelfs een trend zijn. De meesten hebben het over *Vodka Red Bull*[®]. In zekere zin kan men stellen dat deze combinatie terrein heeft gewonnen ten nadele van alcopops.

“Wat nog altijd in opmars is, is de sterke drank. *Vodka* bijvoorbeeld. Dat blijft. Dat wordt meer en meer verkocht. Dat zien we hier duidelijk.”

“Ja, massa’s [alcohol gemengd drinken met energy drinks]. Dat is ook in opmars. In het begin was het altijd *Vodka Red Bull*[®]. Nu beginnen ze al verder te gaan, ze beginnen meer te experimenteren. Je komt dan terecht in het commerciële circuit.[...]”

“*Bacardi Breezer*[®] en zo van die dingen, dat heeft een periode heel in geweest, maar kent nu een terugval. Nu zie je wel meer sterke drank met *Red Bull*[®]. Dit heeft eigenlijk de *Bacardi Breezers*[®] enzo overgenomen.”

Het is de combinatie van de effecten die het populair maakt: aan de ene kant word je beneveld en word je wat losser in de omgang, aan de andere kant heb je toch voldoende energie om te blijven uitgaan.

“Ik denk dat ze in een roes willen zijn, dus alcohol, en tegelijk willen ze in vorm zijn, dus *Red Bull*[®] door de cafeïne.”

“Ja, *Vodka Red Bull*[®] is wel een ideale drank, om het aangename aan het nuttige te koppelen. Ikzelf drink het niet omdat ik het niet lekker vind. Maar ik kan me voorstellen dat die combinatie wel werkt in de zin van dat je door alcohol beneveld wordt of waardoor het allemaal wat losser kan en de *Red Bull*[®] die je dan toch de energie geeft om door te gaan.”

♦ Cannabis

Wat het cannabisgebruik betreft, zijn de respondenten van mening dat het aantal gebruikers niet gestegen is, en dat het er in hun ervaring altijd al geweest is. Wel zullen de cannabisgebruikers openlijker roken dan vroeger.

“Ik heb het altijd veel gezien en ik blijf het veel zien.”

“Ik zie dat algemeen onder de jongeren meer en meer naar boven komen. Ik stel een groter gebruik vast en een meer openbaar gebruik. Vooral dat. Ik ga niet zeggen dat het gebruik verdubbeld is, omdat ik denk dat heel wat gebruikers vroeger niet zichtbaar waren. Nu zie je dat het gebruik veel meer zichtbaar is. [...]”

Op de vraag welke verklaring achter het openlijker gebruik zit, krijgen we geen éénduidig antwoord. Enkelen (waaronder de uitgaanders zelf) wijten het aan de onduidelijke en actueel gewijzigde wetgeving. Verder speelt de aanvaarding in de maatschappij van het gebruik van cannabis een belangrijke rol. De uitgaanders zelf erkennen ook dat cannabis meer aanvaard is binnen hun vriendenkring.

“Nu, wat je uiteindelijk wel merkt, is dat bijvoorbeeld het roken van cannabis bij jonge gasten, dat is heel normaal ondertussen. Dat wordt niet meer intern bij hen, daar wordt niks meer over gezegd, dat is normaal blijkbaar. Dat is heel aanvaard.”

“Er wordt openlijker ‘gejoint’. Omwille dat de wetgeving daar al dan niet onduidelijk zou zijn over het gebruik.”

Volgens de clubeigenaar en de uitgaanders is het minder zichtbaar in clubs, maar dit is afhankelijk van het management van de club.

Ten slotte blijkt dat er geen leeftijdsverschillen zijn of andere bepaalde groepskenmerken wat betreft het cannabisgebruik: iedereen gebruikt het of heeft het al eens geprobeerd.

“Iedereen heeft het wel eens gedaan, denk ik.”

“Verschillende groepen gebruiken het en over verschillende leeftijden.”

“[...] Cannabis zie je bij een ouder publiek, bij een jonger publiek, zie je bij een publiek dat meer uitgaat, dat minder uitgaat. Ik denk dat dat los staat van het uitgaansleven.”

♦ XTC

De deelnemers aan dit onderzoek zijn het niet eens over de frequentie van het XTC-gebruik: sommigen vertellen dat het aantal gebruikers gestegen is en anderen zijn van oordeel dat het gedaald is. Ook de uitgaanders zelf zijn het er niet over eens. Het is een moeilijke vraag vermits een pil slikken minder zichtbaar is dan een joint roken.

“Cannabis ruik je, XTC is moeilijker... Ik kan zo echt maar twee voorbeelden aanhalen [...]”

“- Het gebruik is ook fel verminderd. Van XTC.

- Het is te zien in welke leeftijdsgroep je zit hoor.”

Eén ding staat volgens de meeste interviewees wel vast: er worden door de gebruikers meer XTC-pillen gebruikt. Dit kan te wijten zijn aan de tolerantie die optreedt bij gebruikers of aan de kwaliteit van de pillen. De kwaliteit zou in vergelijking met vroeger achteruit gegaan zijn.

“- De kwaliteit... Als je 6 à 7 jaar geleden van iemand een pilletje kon krijgen, dan was je vertrokken voor ‘ik-weet-niet-hoe-lang’, tegenover nu... Nu is dat met 1 pilletje ‘Ah, mijn arm kriebelt’, 2 pilletjes ‘Ah, het begint te komen’, 3 pilletjes ‘Ik ben in vorm’. Het is waar hé?”

- Dat is ook de gewoonte hé. Iemand die dat nog nooit genomen heeft, en die neemt in één keer 3 pillen, die mag je naar buiten dragen.”

Men maakt zelfs een onderscheid tussen XTC en MDMA. Met dit laatste bedoelen ze pure MDMA, terwijl XTC meer vervuiling kent.

“Toen MDMA zo populair was in Gent, was het bollenverbruik veel minder en zijn de prijzen van XTC wel fors naar beneden gegaan. Iedereen koos voor MDMA, omdat je dan zelf je eigen hoeveelheden kon samenstellen. Je wist dat er geen brol bijzat. Er zal altijd wel brol bij gezeten hebben, maar de kans is kleiner als je MDMA in poedervorm koopt.”

De deelnemers zijn van oordeel dat een pil slikken gemakkelijker is dan bijvoorbeeld cocaïne snuiven, vermits je het ter plekke kan innemen zonder dat het opvalt. Bovendien is het ook goedkoper en dit is dan weer afhankelijk van de kwaliteit. Vermits het goedkoper is geworden, zijn de respondenten het eens dat ook de jongere uitgaanders eerder naar dit product grijpen dan naar een duurdere drug zoals cocaïne.

“XTC? Ja, is alomtegenwoordig: het is goedkoop, gemakkelijk te krijgen, gemakkelijk te gebruiken ook,... Want een joint is niet evident, je moet dat rollen; bij cocaïne moet je die lijn leggen,... Een pil slikken is gemakkelijk hé. In twee breken, een halve pil doorgeven, supergemakkelijk bij het uitgaan,...”

“XTC... Er wordt veel in groep gekocht. Er wordt weinig of nooit pil per pil gekocht. Je legt samen met vrienden en je koopt ineens honderd pillen. Dan kosten die niks. Dan betaal je nog een euro per pil of zo. [...]”

♦ Cocaïne

Volgens de meeste respondenten is cocaïne bezig aan een opgang. Nochtans merken de uitgaanders dit niet op: ze zeggen er geen zicht op te hebben.

“Rond cocaïne hangt veel minder een negatieve sfeer dan vroeger, dat merk ik ook bij mezelf. Als ik vroeger aan cocaïne dacht, dacht ik aan de film "Bright lights, big city" of zo, waar je een gast drugs ziet pakken en kapot gaan, terwijl op dit moment cocaïne helemaal niet meer die connotatie heeft. Ik ben geen gebruiker, maar ik heb helemaal geen negatief gevoel meer bij die drug. Dat is heel raar. Vroeger was dat wel zo. Ik weet niet hoe dat komt. Er wordt veel meer over gepraat. Er zijn heel wat mensen die er openlijk voor uitkomen dat ze gebruiken. Je ziet ook dat het meer wordt gebruikt. Ook vrienden... Het is heel raar. Het is veel meer aanwezig dan vroeger.”

“- Als ik kijk rond mij... woensdagavond hadden we een diner onder vrienden, en er is daar meer dan een uur over gesproken, over de banalisering van het cocaïnegebruik. Wat vroeger uitzonderlijk was, en nu zo courant geworden was.

- Is het dan meer mainstream geworden?

- Neen. Ik zal het anders zeggen. Vroeger was dat eens met Nieuwjaar, zo nu en dan een keer. Nu is dat echt ieder weekend, iedere diner, ja hup! Dus dat is nu echt zo normaal geworden, het dessert...”

“Ik denk dat cocaïne heel veel gebruikt wordt.”

Ze zijn het er over eens dat het niet bij jongere uitgaanders gebruikt wordt, maar wel bij de oudere uitgaanders. De prijs speelt hierin een belangrijke rol: jongere uitgaanders hebben een beperkt budget waar de aankoop van cocaïne niet in past. Dit geven ook de uitgaanders zelf aan. Nochtans is cocaïne goedkoper geworden volgens enkelen van onze respondenten.

“Coke zit niet onder de 19 jaar, puur en alleen om de prijs.”

“Als je zegt 34 à 45, cocaïne spant daar de kroon. En dat is niet zo bij de jeugd, want die kunnen dat minder betalen.”

♦ Speed

De respondenten hebben weinig te zeggen over speed. Vroeger zou speed meer voorgekomen zijn dan nu het geval is. Volgens enkele respondenten zijn speedgebruikers overgestapt naar cocaïne. De uitgaanders die toch nog speed gebruiken zijn iets ouder.

“Ik zie dikwijls dat mensen die vroeger speedgebruikers waren, die speed gebruikten als oppeppmiddel, nu overgeschakeld zijn op cocaïne, omdat ze nu geld hebben. Dat zie ik dikwijls [...]”

“Ik ken persoonlijk niet zoveel speedgebruikers meer, maar diegenen die ik ken, zijn nog van een oudere generatie, toeval of niet.”

♦ GHB, ketamine en Viagra®

De helft van de respondenten is niet bekend met GHB. De overigen zien het gebruik van GHB in het kader van hun professionele activiteit: flesjes die blijven liggen, uitgaanders die weggebracht worden naar het ziekenhuis,... Of ze kennen het uit het nieuws. Toch blijkt het hoogtepunt hiervan reeds voorbij.

“Ja, dat merk ik ook [dat GHB minder voorkomt]. Om terug te komen op ons technofestival, [...] en de piek was niet deze zomer, maar de zomer daarvoor, het jaar 2003. Daar hebben we effectief een piek gehad van GHB, vooral met overlast. Dus gevaarlijke situaties, uit de hand lopende... Mensen die duidelijk te veel hadden genomen. Bijna dagelijks hadden we minstens één iemand die volledig aan het doorslaan was, met duidelijke symptomen van GHB. Maar de afgelopen editie: helemaal niks. Na elke fuif die ik hier doe, loop ik 's morgens eens door de zaal en dan vind je... Je merkt dat aan de flesjes, de kleine flesjes, van die *Flugels*®, die je op de grond ziet liggen. Tegenwoordig zijn dat geen capsules meer, maar van die *Flugels*®. Als je dat ziet liggen, is er wel 70% kans dat daar wel GHB in gezeten heeft. Ze kunnen dat ook toevallig hebben meegebracht, natuurlijk. Maar dat zie ik minder en minder op de grond liggen. Ik denk dat het minder wordt gebruikt, ofwel gaan ze er veel beter mee om. We hebben er in ieder geval geen last meer mee, het is geleden sinds die zomer.”

Enkel de man uit het homomilieu ziet het nog regelmatig.

“En daar hebben wij hier al zware problemen mee gehad. Mensen die in coma gegaan zijn door GHB te mengen met alcohol. Er zijn al ziekenwagens moeten komen daarvoor. Maar enkel op de avonden van X [naam van avond voor homo's], dus nog nooit op andere avonden. Dus echt wel specifiek voor die groep...[...]”

Ook ketamine blijkt weinig of niet gekend te zijn, behalve in het homomilieu. Net zoals Viagra®.

“Ketamine, daar wordt over gesproken, maar ik ben het nog nooit tegengekomen. Heb het ook nog nooit zien gebruiken.”

“Special K, daar wordt nu over gesproken, terwijl ik weet dat bij de gays, dat bestaat daar al 15 jaar, dus... Allez, ik ben goed geplaast om dat te zeggen; ik zie drugs die als "nieuw" aangehaald worden in het heteromilieu, bestonden 5 jaar ervoor al in het gaymilieu.”

“- Het [nemen van Viagra®] zal voornamelijk in het kader van gayparties zijn

- Ja, X (naam van avond voor homo's]

- Echt wel om een erectie te hebben, dat ze seks kunnen hebben

- Ja, om het te kunnen blijven volhouden.”

♦ Medicatie

Het gebruik van medicatie hoort volgens de deelnemers niet thuis in het uitgaansleven.

“Neen ik denk het niet, ik denk dat daar de factor genot ontbreekt om het in het uitgaansleven te gebruiken, ik denk dat het meer iets is voor studenten, politiekers, ...”

♦ Andere middelen

De respondenten konden ook zelf middelen aangeven die nog niet besproken werden. Zo kwamen volgende middelen aan bod: lachgas wat nu minder populair is, poppers in de gayscene en zoals

eerder al besproken (cf. supra) pure MDMA. Ook de vloeibare vorm van MDMA kwam in de focusgroep naar voor.

“Dat zijn zo de kleinere middelen die niet problematisch zijn. Bijvoorbeeld, lachgas. Vooral op de undergroundfeestjes zie je dat nog wel vaak. Van die capsules, van roomspuitbussen of van die ballonnetjes. Alhoewel je dat nog moeilijk kunt vinden. Vroeger was dat veel, omdat dat goedkoper was dan helium. Dat zie je nog wel, maar minder. Met zo'n bus slagroom kun je niet uitgaan, dat is niet praktisch, dus dat zie je minder.”

“- Je hebt ook "poppers" hé, dat is ook iets zeer "gay" dat je in het heteromilieu bijna niet vindt hé.[...] Ook weer bij de gays hé.

- Maar absoluut niet bij hetero's?

- Weinig... De weinige hetero's die ik het heb zien gebruiken, zijn er die heel veel homovrienden hebben.”

“- Bij ons, kameraden doen dat [pure MDMA] op suikerklontjes. Die doen daar een paar druppeltjes op, en dan zuigen ze het suikerklontje op.

- Het is toch poeder?

- Neen, je hebt dat vloeibaar ook hé.”

♦ Gebruik voor, tijdens of na het uitgaan

Cannabis wordt volgens de deelnemers aan het onderzoek voornamelijk voor en na het uitgaan gebruikt. Dit laatste heeft te maken met de gezelligheid of om nog even te relaxen voor het slapen gaan. Alcohol zie je voornamelijk tijdens het uitgaan, maar er wordt ook voordien reeds gedronken om in de sfeer te komen. Tijdens het uitgaan alcohol drinken wordt gezien als een logisch gevolg van het uitgaan.

Cocaïne komt zowel voor het uitgaan omdat het je zin geeft om uit te gaan voor als tijdens het uitgaan en na het uitgaan. Na het uitgaan is volgens de respondenten om te kunnen slapen of omdat ze niet meer kunnen stoppen. XTC wordt enkel vernoemd tijdens het uitgaan en heel specifiek net voor het moment dat je dat bepaald effect wil.

“- Dat [cocaïne] wordt eerder genomen voor het uitgaan, omdat dat een kick geeft, een push, om in vorm te zijn om uit te gaan.

- [...]

- Ik weet dat er ook mensen zijn die tijdens het uitgaan gebruiken, en ook na, maar ik denk wel dat het voornamelijk ervoor en tijdens is, en minder erna.”

“- Ervoor wiet en alcohol, tijdens alcohol en pillekes, en nadien alcohol en wiet.

- En cocaïne!

- [...] erbij ook.

- Maar het is ook al niet zo gemakkelijk om te doen... Je moet het leggen en... Je kan dat toch moeilijk op de bar...

- Mijn kameraad heeft zo een flesje met een klein lepeltje, en dat past perfect in zijn duim...

- Ze vinden sowieso een truc hoor, maar dat zijn dan ook echt de fanatieke gebruikers.

- Als wij uitgaan, doen we eerst de "before", dat is dan bij iemand thuis, CD'ke opzetten, een glaasje drinken, een jointje laten passeren... Dan gaan we uit en drinken we alcohol of frisdrank, en de rest er

dan allemaal bij. En dan nadien, als ik thuiskom, zal ik misschien eerst nog een glaasje drinken. En jointjes roken tot je erbij in slaap valt. Ik rol op voorhand thuis, en als ik dan thuiskom liggen ze klaar.”

“Er zijn wel mensen die voor ze naar een fuif gaan ergens in het park of in iemand zijn huis zeggen van "we gaan het voorgerecht gaan houden". Zelf heb ik dat ook nog gedaan hoor, voor we naar een fuif gingen, spraken we bij iemand thuis af, en we namen elk een fles Martini van 75 cl mee, en binnenhijsen... Toen waren we nog jong, maar soit...Ja dat gebeurt hé dat ze zeggen "we spreken op voorhand af en we gaan eerst gezamenlijk een joint opsteken", of "we gaan allemaal een fles jenever meebrengen, elk een verschillende soort, en we gaan ze uitdrinken voor we naar de fuif gaan". Dat kan uit financiële overwegingen zijn, want met die fles kom je niet binnen, en de pinten staan daar veel te duur, dus ze maken dat ze op voorhand al goed zitten, dat ze niet veel drank meer moeten bestellen op de fuif.”

“- Dikwijls komen mensen bij elkaar samen voor ze uitgaan. Stel dat ze een gram coke nemen, ze leggen dan de helft apart tegen dat ze 's ochtends terugkomen, [...] en de andere helft gebruiken ze op dat moment voor het uitgaan.

- [...]

- Je gaat eerst nog wat crashen of 'uitwooshen'. Je komt thuis en je gaat nog een uur of anderhalf uur, of sommige mensen een hele dag, in de zetel hangen, muziek op en lullen en blowen.”

De respondenten zijn dus van oordeel dat er ook nog wel drugs genomen wordt tijdens het uitgaan. Nochtans vult de portier hier aan dat ze veel minder drugs op de persoon vinden dan vroeger.

“- Je hebt daarstraks al gezegd dat je het gevoel hebt dat er meer voor het uitgaan wordt gebruikt.

- Ofwel wordt er minder gebruikt ofwel doen ze het voor wij hun zakken mogen controleren.

- Mensen zijn het meer gewoon dat er gefouilleerd wordt?

- Ja, voor drie jaar was het nog "oei, er wordt gefouilleerd". Ze worden dat wel gewoon volgens mij, dus ze gebruiken volgens mij op de parking of waar dan ook voor ze binnenkomen.”

♦ Combigebruik

Of het gecombineerd gebruiken van illegale drugs met alcohol of met andere illegale drugs de laatste tijd in opmars is, is niet duidelijk. Maar het is volgens de respondenten een feit dat combigebruik voorkomt.

“- Dat combineren, is dat iets van de laatste tijd, of is dat iets dat al langer bestaat?

- Neen, dat bestaat al langer.

- Alcohol met illegale drugs en illegale drugs met illegale drugs is dus iets wat van alle tijden is...?

- Het hoort erbij...”

“Dat is iets dat meer en meer opkomt.”

Niet alle gebruikers zijn er zich bewust van dat het gaat om combigebruik. Het is eerder een ‘gewoonte’.

“Naar mijn ervaring gebeurt dat niet. Alcohol en cannabis, en alcohol en cocaïne uiteraard wel. Alcohol is bijna constant aanwezig in het verhaal [...]”

“Ja [combigebruik zie je vaak], maar het wordt niet altijd beschouwd als combigebruik. Er zijn mensen die cannabis en alcohol combineren, maar niet met de bedoeling een speciaal effect te krijgen. Ze zijn het gewoon om alcohol te drinken en joints te blowen, en dat zal misschien samen wel een effect geven, maar die combinatie is niet het doel.”

Alcohol wordt door de respondenten vaak aangehaald als het over combigebruik gaat. Illegale drugs die aan bod komen zijn XTC, cannabis en cocaïne. Ook speed wordt al eens in de combinatie opgenomen. Alcohol in combinatie met *Red Bull*[®] hebben we reeds eerder besproken (cf. supra).

“Dat kan van alles zijn. Onder andere, MDMA of XTC met coke en alcohol wordt heel veel gecombineerd, die drie samen. Dat wordt veel gecombineerd.”

“- De combinaties die ik hier al gehoord heb, zijn alcohol met XTC, Speed met XTC... nog...?”

- Daar mag je ook wel joints bijvoegen ook.

- Overal joints bij?

- Ja, zeker. Dat is één rode lijn hé.

- Alcohol, joints en XTC dan.

- Ja, die 3 hé, de magic 3, eigenlijk de dangerous 3 hé”

“Met cannabis zie je dat heel veel gebeuren hé, héél veel. Een hele avond pinten drinken, en dan een toertje gaan doen en een jointje opsteken... Dat zijn geen uitzonderingen, zeker niet. Hetzelfde met cocaïne ook er tussendoor nog een keer.”

Bij de vraag naar motieven van combigebruik krijgen we twee verschillende antwoorden, zowel van de sleutelfiguren als de uitgaanders: voor de effecten en uit gewoonte.

“Ja, het is daarvoor dat drugs worden genomen, voor het effect. Hetzelfde met drank en cannabis. Dat is juist hetzelfde. Drink je je eerst zat en begin je dan te smoren, dan ben je gegarandeerd zo ziek als een hond. Omgekeerd, is dat heel iets anders. Als je eerst smoort en daarna of tussendoor drinkt, dan gaat het perfect. Dat beginnen ze steeds meer te weten. Eerst dit, dan dat, nu is het moment, ik voel het. Het heeft te maken met expertise, met onderlinge informatie-uitwisseling.”

“Omdat ze op elk moment van de avond een ander lichaamseffect wensen hé. In het begin van de avond hebben ze nodig dat het lichaam, dat misschien moe is van het werken, een push te geven, een kick. Dan in een roes zijn tijdens het uitgaan met de pil, en dan terug te relaxen bij het thuiskomen met een joint. Dat is gewoon ... Je zoekt een verschillend lichaamseffect. De functie varieert naargelang het moment van de nacht.”

“Alcohol is gewoon heel aanwezig. Als je op café gaat, drinken de meeste mensen een pint of iets anders. Ze consumeren in ieder geval alcohol. Het is gewoon een surplus. Het ene wordt niet als een drug gezien. De mensen zien dat niet als drugs. Het is gewoon zo. De mensen zien dat niet als drugs. Het zijn ook twee verschillende dingen voor de meeste mensen. Het ene heeft niets met het andere te maken. Het ene is iets wat je elke dag doet, een pint pakken. Het andere [andere drugs] komt daar gewoon bij, denk ik zo.”

Profiel van uitgaanders

♦ Leeftijd

Zoals eerder vermeld (cf. supra) gaat men volgens de respondenten minder uit op het moment dat men begint te werken, gaat samenwonen of aan een gezin begint te denken. Het gaat hier over de leeftijdscategorie 23 – 25 jaar. Ook enkele uitgaanders uit de focusgroep hebben deze ervaring reeds gehad. Doordat men minder uitgaat, zal ook het druggebruik afnemen. Cocaïnegebruikers vormen hier een uitzondering op: zij zullen langer blijven gebruiken, weliswaar occasioneel.

“Volgens mij stopt of mindert het gebruik met het stoppen met uitgaan.”

“De ervaring die wij hier hebben is dat mensen, van zodra ze beginnen werken, gaan samenwonen,... dat dat toch factoren zijn die ervoor zorgen dat zij op dat vlak keuzes maken en dat zij sterk minderen. Neem nu bijvoorbeeld met cannabis roken, dat dat sterk vermindert, of met drinken van alcohol... dat blijft gebeuren weliswaar, maar dat wordt veel meer gekanaliseerd in een paar momenten en naar een paar plaatsen.”

“Waarschijnlijk bij de meesten wel rond de leeftijd van 23 en 24: wanneer ze afstuderen en een deftige job vinden, voor het eerst een deftige job hebben. Wanneer ze trouwen, kinderen krijgen. Gegarandeerd daalt dat wel. Sommige mensen stoppen daar volledig mee, maar ik ken ook mensen die daarmee doorgaan. Ik ken mensen die één keer per maand eens weggaan naar een eighties hits night en die dan een lijntje coke nemen. Niet allemaal, he. Dat vermindert bij sommige mensen, bij anderen blijft dat hetzelfde.”

De respondenten konden de leeftijd waar de meeste gebruikers zich situeren aangeven: hij varieert tussen 18 en 30 jaar. De deelnemers aan de focusgroep die zelf 18 zijn, zijn nochtans van oordeel dat er in hun vriendenkring niet zo veel gebruikt wordt.

“Ruw geschat? Tussen de 20 en de 24.”

“- Tussen 18 en 25.

- Ja, de eerste helft van de twintigers.

- [...]

- **Jullie zijn net 18 en dus de leeftijd dat je volgens de anderen het meeste gebruikt. Voelen jullie dit ook zo aan?**

- Neen.

- Het hangt af van de vriendenkring denk ik, dat is het belangrijkste [...]"

“Ik denk de leeftijd tot 20 jaar, die experimenteren, die zijn bezig, die gaan in groep uit. Dan denk ik dat je moet meedoen, dat je weinig ervaring hebt, dat de hoeveelheid niet gedoseerd is. Dan denk ik dat dat zoiets moet zijn; toch zeker wat betreft speed, XTC, cannabis of zo; zeker XTC of speed.”

♦ Druggebruikers versus niet-gebruikers

Iedereen is het erover eens dat er uitgaanders zijn die geen illegale drugs gebruiken. Uitgaanders die ook geen alcohol gebruiken, zijn moeilijker te vinden.

“Ja. Absoluut. Maar die én geen alcohol én geen drugs ... die moet je ver zoeken hoor.”

Op het type van deze niet-gebruiker kunnen geen bepaalde kenmerken geplakt worden, toch niet wat hun persoonlijkheid betreft. Een enkeling oppert dat de niet-gebruikers meer toekomstgericht denken of nog een andere respondent uit de focusgroep denkt aan de professionelen uit de uitgaanswereld. Aan de hand van het gedrag van de gebruikers op de avond zelf kan je het wel merken.

“Een bepaald type? Neen, niet in mijn ogen [...]”

“Neen, ik denk niet dat het een ander type is. Het zijn dezelfde mensen die gewoon niet gebruiken.”

“Neen. Je kunt ze er niet uithalen. Allez ja, als de anderen volledig aan de drugs staan, dan zijn ze er misschien wel uit te halen [...]”

Nochtans heeft iedereen het er moeilijk mee om een percentage op de verhouding van gebruikers en niet-gebruikers te plakken. De cijfers lopen uiteen van 20% tot 90% gebruikers. De hogere scores worden gelinkt aan de elektronische muzieksce­ne en ook aangegeven door sleutelfiguren uit de dance scene en de uitgaanders zelf. De andere sleutelfiguren geven lagere percentages.

“- Als je uitgaat? Dat vind ik moeilijk.

- [...]”

- In mijn vriendenkring is dat zeker niet de meerderheid. Daar is dat dertig procent. Het hangt ervan af waar je uitgaat. Soms kan dat een pak meer zijn. Ik vind dat heel moeilijk, ik kan dat eigenlijk niet zeggen.”

“- Als je echt naar elektronische muziek gaat kijken, ligt dat percentage echt wel ietske hoger denk ik.

- Enkel elektronische muziek is zeker 90%.”

“Ik ben vlug eens aan het nadenken ... Dat is wel serieus veel hoor, we mogen dat niet onderschatten... 35% dat gebruikt ... 40%... denk ik... een schatting.”

Zijn er enkel druggebruikers die altijd gebruiken als ze uitgaan en niet-gebruikers die nooit gebruiken? Of zijn er ook ‘tussencategorieën’? Volgens de respondenten heb je ook een grote groep van uitgaanders die occasioneel gebruikt of die niet elke keer gebruikt als ze uitgaat. Verder zijn er ook uitgaanders die het bij experimenteren houden.

“De grootste categorie is: ik ga uit en ik gebruik. De 2de grootste categorie is: ik ga uit en ik gebruik soms. De kleinste categorie is: ik ga uit en ik gebruik niet. De 2de categorie is de categorie die gebruikers zijn, maar niet altijd gebruiken.”

“Zeker. Er zijn ook occasionele gebruikers hé. Er zijn mensen die 's morgens opstaan met een joint, en die ermee gaan slapen. Er zijn mensen die zeggen "enkel routineus tijdens het weekend", en er zijn mensen die zeggen "enkel als ik daar persoonlijk zin in heb", die dat misschien 2 keer op een jaar doen. Er zijn daar zeker categorieën tussen. En van wat hangt dat af...? Dat is dan een persoonlijke opwelling van het gevoel van "nu wil ik wel eens eentje opsteken". En met occasioneel wil ik zeggen... Het is niet omdat het weekend is, en ze gaan uit, dat ze gaan gebruiken. Je hebt zeker een tussenklasse die, zonder dat je daar een frequentie kan op zetten, zullen gebruiken, zeker.”

“Als je zo 19 of 20 jaar bent, dan heb je veel meer mensen die eens proberen en er direct mee stoppen. Er is een groot deel dat ermee doorgaat, maar er zijn er die het proberen en er niet mee doorgaan en die er daarna ook niet meer mee experimenteren.”

Groepen van uitgaanders gelinkt aan druggebruik

♦ Groepen van uitgaanders

Er werd bij de respondenten gepolst naar het middelengebruik bij de verschillende groepen van uitgaanders waar ieder zicht op had. Eerder in het rapport (cf. supra) werden de uitgaanders op basis van hun muziekvoorkeur in groepen opgedeeld. Deze groepen hebben ook elk hun specifiek middelengebruik volgens de deelnemers.

Twee producten zijn volgens hen algemeen te zien in de verschillende scenes: alcohol en cannabis. Hoewel het gebruik hiervan algemeen verspreid is, zullen we verder in dit onderdeel merken dat er hier en daar toch de nodige nuance dient gemaakt te worden.

“Alcohol zie ik overal.”

“Cannabis? Ik zie daar niet echt verschil in groepen.”

Vroeger kon je volgens de respondenten duidelijker subculturen afbakenen. Nu is dit moeilijker; men gaat shoppen en er is dus veel overlapping. We vinden wel enkele grote lijnen terug. Mensen die uitgaan op **elektronische muziek** worden gelinkt aan een hoger gebruik van illegale drugs zoals XTC en cocaïne. Niet alleen vertellen de respondenten dit ons, maar uit de resultaten blijkt ook dat enkel de deelnemers uit de dancescene op cocaïnegebruik een beter zicht hebben. Ook de uitgaanders zelf geven dit aan.

“Wel, het is een vaststelling dat er bij een bepaalde vorm van muziek meer illegale drugs gebruikt wordt. Maar dat gaat dan over techno, drum 'n bass, over alles wat zich in het pompende elektronische genre afspeelt.”

“Die van de dancescene, daar wordt minder alcohol gedronken. Daar wordt meer synthetische drugs genomen en geblowd [...]”

Alcohol was vroeger minder in trek bij deze groep van liefhebbers van elektronische muziek, maar de laatste jaren is dit gewijzigd. Zo heeft *Vodka Red Bull®* zijn intrede hierin gevonden.

“Toen kwam dance op. Dan stop je met bier drinken en dan neem je bollen en speed. Het was normaal dat je het één niet meer deed en het andere wel. In de loop van de jaren is dat weer weggegaan en vervaagd en wordt alcohol weer als hoofddrankje gebruikt, in combinatie met synthetische drugs.”

“*Vodka Red Bull®* is toen met de technoscene ook hier terecht gekomen en dat is *vodka Red Bull®* gebleven.”

Gaan we binnen deze groep van elektronische muziek kijken dan merken de respondenten nog enkele verschillen op. Zo wordt XTC gelinkt aan elektronische muziek, maar is het XTC- gebruik bij technoliefhebbers het hoogst.

“Elektronische muziek vooral. Maar er zijn natuurlijk wel specifieke dingen waar je het meer gaat zien. Zoals in techno is het volgens mij het maximum.”

Hoewel er weinig sprake is van hardcore, wordt dit door de interviewees zonder meer gelinkt aan speed, terwijl je dit minder zal zien bij de overige muziekgenres binnen de elektronische muziek.

“Maar hardcore bijvoorbeeld, dat is speed wat die mannen pakken. Want anders kunnen die dat niet volhouden hé.”

“Zoals ik daarjuist zei, denk ik dat dat [speed] meer in het hardcoremilieu is. Dat is echt een drug om actief te zijn en te kunnen blijven dansen. In de X [naam club waar er veel hardcore gedraaid wordt] bijvoorbeeld ga je dat volgens mij courant vinden.”

Bij drum 'n bass zal er minder XTC aanwezig zijn, maar meer cannabis gerookt worden.

“Dan de tweede groep: drum 'n bass, die hebben ook zeer weinig centen, roken veel joints, en ik weet niet wat die drinken.”

De respondenten noemen GOA-feestjes ‘drugsfeestjes’.

“Bij GOA is dat heel duidelijk, daar heb je een bepaald soort publiek dat een bepaald soort drugs neemt.”

“- Daar is zeer veel drugs hé.

- Dat zijn van die drugsfeestjes.”

“Massaler, collectiever druggebruik.”

Op GOA-feestjes worden producten gebruikt die bij de andere muziekgenres binnen de elektronische muziek weinig voorkomen, zoals tripmiddelen. Andere middelen die hier de revue passeren zijn XTC, GHB, speed en in mindere mate LSD.

“Als ik spreek over een GOA-feestje bijvoorbeeld, dat is ongelooflijk oppeppende muziek. Dat zijn feestjes die soms 24 of 48 uren doorgaan, zonder te stoppen. Dus is het logisch dat daar veel speed aanwezig is, ook wel champignons. LSD minder, maar dat komt voor. XTC en zo. Daar zal niet rap gesmoord [cannabis] worden, dat zijn downers en de muziek is ongelooflijk oppeppend.”

“- In GOA zou je dat [speed] ook kunnen vinden, omdat daar ook van die feestjes zijn die tot 's middags duren.

- [...]

- Dat is ook LSD en al hé. Dat is hallucineren...

- Dat is alles door elkaar ook hé, trips, wat je bijna nergens meer vindt...

- Roze olifantjes, smurfen, kabouter plop”

“In de GOA-scene heb je veel meer tripmiddelen. Dat is een veel zwaarder gebruiksscene. [...] Als ik op GOA-feestjes kom, schrik ik ervan hoe verder die nog gaan. [...]”

Uitgaanders die liever naar **rockmuziek** luisteren of tot de **rock 'n roll-scene** behoren, drinken veel bier en gebruiken voor het overige weinig tot geen producten.

“Ik denk dat bijvoorbeeld bij rockmuziek, dat dat beter samengaat met biergebruik. Ik baseer me op hier, als je hier een technofuif doet, dan wordt er veel minder bier verkocht en veel meer cola en *Red Bull*® en zo van die toestanden. En als je -vrijdag hebben we een uitverkochte zaal met De Mens en met Stash- dan gaan wij heel veel pils door de kranen laten vloeien.”

“Jazeker, de rock 'n rollers hebben al eens een blauw jeansvestje aan, die drinken bier en die nemen geen dope.”

Fans van **hiphop en R'n B** zullen volgens de respondenten meer cannabis gebruiken.

“[...] en ik denk ook dat je op die hiphopdingen minder cocaïne zal vinden [...] dan een joint. Terwijl techno, dat blijft bekend staan voor cocaïne, pillen, enzo.”

“In X heb je verschillende kamers. Eén ervan is hiphop, waar je dus één grote weedgeur zal hebben.”

Ook het budget dat de uitgaanders ter beschikking hebben, heeft een invloed op het middelengebruik. Zo zullen de iets ‘chiquere’ uitgaanders of zoals eerder genoemd de commerciële groep minder XTC gebruiken en meer cocaïne. Ook sterke drank is populair bij deze groep.

“Daar ga je veel meer cocaïne en alcoholgebruik zien. Maar bitter weinig joints en pillen. Zijn gaan zich toespitsen op de duurdere middeltjes.”

“De derde groep, Johnny’s en Marina’s, dat is vooral sterke drank.”

Bij studenten zien we dan weer heel veel alcoholgebruik, met name bier. Respondenten die een zicht hebben op de verkoop tijdens het uitgaan, zien bij studentenhuizen en jeugdbewegingshuizen het aantal bierdrinkers stijgen. Cannabis blijkt in dit milieu ook aanvaard te zijn.

“De enige huizen waar we nog dezelfde hoeveelheden bier verkopen als vijf jaar geleden, zijn enkel de studentenhuizen, de platte studentenhuizen, waar de muziek op niets lijkt en waar alleen maar ‘gehijs’ wordt, bij wijze van spreken. Dat zijn de enige huizen waarbij er nog van een serieus bierverbruik sprake is.”

“Studenten gebruiken dan voornamelijk bier en cannabis, denk ik.”

De respondent uit het homomilieu geeft ons een beeld van de gayscene. Volgens hem zie je hier heel veel experimenteel gedrag, dus ook op het vlak van middelengebruik. Vaak zijn de nieuwe middelen in het heteromilieu al langer bekend in het homomilieu. Zo ziet hij GHB enkel op gay-avonden en vinden de portiers enkel op deze avonden Viagra®, ketamine en poppers. Er wordt ook veel sterke drank gedronken, maar ook heel veel water. Het biergebruik ligt hier lager.

“De gays zijn echt heel erg op vlak van middelengebruik en die experimenteren met van alles en nog wat. Dus dat is GHB..., dat zijn echt specialisten. Dan nemen ze dit om omhoog te gaan en dat om omlaag te gaan. Ook om seks te hebben, dat zelfs heel veel, om de seks dus nog aangenamer te maken. We zien dat hier in X, dan is het druggebruik echt het hoogst. En als er vaststellingen gebeuren door security, dan is dat echt heel gevarieerd, van Viagra®, special k...; ze hebben van alles op zak door elkaar.”

“Allez, ik ben goed geplaatst om dat te zeggen: ik zie drugs die als ‘nieuw’ aangehaald worden in het heteromilieu, bestonden 5 jaar ervoor al in het gaymilieu.”

♦ Relatie muziek, uitgaansleven en middelengebruik

Is er dan een relatie tussen muziek, uitgaansleven en middelengebruik? Volgens onze respondenten wel en deze zal altijd blijven bestaan. Zo wordt er gesteld dat het minderen van uitgaan gepaard gaat met een vermindering van middelengebruik. Let wel: het gaat hier volgens de interviewees niet om een oorzakelijk verband, maar eerder om een toevallige samenloop van omstandigheden: het is een groep van mensen die een bepaald gedrag stelt die per toeval dezelfde muziekstijl prefereert. Zo stellen homo’s volgens onze sleutelfiguur die zelf homo is een meer grensverleggend gedrag waarbij ook middelengebruik hoort. Ook jongeren worden gelinkt aan experimenteelgedrag.

“Soms zeggen jongeren wel van ‘dat is het milieu’, en ‘we gaan dat ook een keer proberen’... en jongeren willen sowieso experimenteren. Gelijk welke drugs het nu is, illegaal, alcohol... weet ik veel wat...”

jongeren willen sowieso experimenteren. En dan is het vooral 'de toegang tot' die ervoor zorgt dat men gemakkelijker experimenteert met alcohol, dan met illegale drugs."

Uitgaan en muziek zijn inherent verbonden aan elkaar. En uitgaan, muziek en druggebruik hebben elk op zich dezelfde functie: ze geven de mensen een vlucht uit het dagdagelijkse leven en een manier om de zinnen te verzetten. Verschillende motieven om drugs te gebruiken tijdens het uitgaan worden hier benoemd. Het grote deel zijn positieve overwegingen. We proberen ze hieronder te categoriseren:

- meer plezier, fijne avond, beter amuseren
- goed gevoel, lossen
- lekker
- meer genieten van de muziek, muziek is mooier, effecten zijn leuker
- behoefte aan ontspanning na een drukke week, alles halen uit het weekend want het is al zo kort, stress weg, verstand op nul
- pijn weg
- voor de kick

"Omdat mensen graag plezier maken, omdat dat een goed gevoel, een goed effect geeft. Omdat dat cool is. Dat is het zowat, denk ik. Op de een of andere manier bezorgt dat mensen een fijne avond. Dat hoort er soms bij."

"- De behoefte om in een roes te zijn. En dat is bij alcohol net hetzelfde... En drugs heeft op alcohol 1 voordeel, en dat is dat die roes op een hoger niveau ligt."

- En hebben mensen nood aan een roes?

- We zijn in een maatschappij die zeer gespecialiseerd is, waar altijd alles maar beter is van kwaliteit, op alle vlakken: voeding, kleding, ... Men moet altijd maar een grotere kick hebben... En dat is hetzelfde met drugs... Het is allemaal niet meer simpel, dus men gaat het altijd maar verder zoeken, op alle vlakken."

"- Voor mij persoonlijk... Ik merk het verschil zonder en met... Het is misschien zielig, maar ik moet eerlijk zeggen, "met", maar dan wel met gematigd alcoholgebruik ernaast, geniet ik meer van de muziek... Ik kan mij soms hier zo neerzetten, en ik zie daar de DJ voor mij, en ik zet mij gewoon neer, ik beweeg niet, en ik laat gewoon de muziek op mij afkomen... Ik weet dat het illegaal is, maar voor mij is dat één van de mooiste dingen die er zijn... Soms heb ik echt het gevoel dat de muziek gewoon in mijn lijf zit... En dan zit ik daar, en dan begin ik zowat mee te doen."

- De muziek klinkt mooier, en de bassen, de kleine geluidjes...

- Drugs vervormt ook alles... Op avonden dat ik drugs heb gebruikt, wist ik achteraf niet welke muziek, of welke fouten hij gemaakt had... Maar op avonden dat ik daar dan lekker fris rondliep... Dan kon ik alles nog navertellen...

- Het is zo hé, door drugs vergeet je alles hé... Alle stress gaat weg, alle pijn gaat weg...

- [...]

- Het neemt de remmen weg hé. Als je een pilleke genomen hebt is 't van 'blablabla'... Als je iemand tegenkomt, ga je vlugger zeggen van "wie ben jij?" Tegenover anders ga je daar meer zitten, eens kijken..."

"Mensen hebben ook meer nood aan vluchten denk ik. Ik weet niet of dat aan mij of mijn omgeving ligt maar het wordt steeds drukker en drukker, steeds sneller en sneller met minder en minder tijd ook door e-mail en gsm. Je vraagt je soms af: hoe deden we het vroeger allemaal? Vroeger had je dat allemaal niet."

Het ging allemaal veel trager en ik denk dat er nu veel mensen gewoon in het weekend,... dat het gewoon extremer wordt, dat er in de week hard moet gewerkt worden en in het weekend alle remmen los en dat je dan inderdaad over de schreef gaat. Ik weet niet of dat 1 voorbeeld is voor een bepaalde soort mensen waarvan je zegt ja: "ik werk hard en ik moet werken en in de weekends heb ik het recht om me eens volledig te laten gaan", dan wordt er gevlucht in alle soorten genotsmiddelen."

Beleidsmaatregelen in de locaties

De resultaten die hieronder beschreven worden zijn afkomstig uit de interviews met de professionelen uit het uitgaansleven. Zij spreken hier enkel over hun professionele ervaring.

♦ Problemen door druggebruik

Over het algemeen worden ze naar eigen zeggen weinig met problemen door alcohol- en/of druggebruik geconfronteerd. In vergelijking met vroeger zouden de problemen afgenomen zijn. Volgens de geïnterviewden gaan de uitgaanders bewuster om met hun druggebruik: het druggebruik is minder opvallend en mensen geraken minder in de problemen.

"Naar middelengebruik toe bijvoorbeeld... dat is moeilijk te zeggen om eerlijk te zijn... Het klinkt misschien een beetje onnozel, maar wij hebben hier intern bijzonder weinig problemen. Ik zeg niet dat er geen worden genomen, maar echt problematisch is dat zeer zelden. Als ik zeg 1 tot 2 keer op een jaar, zal het al héél veel zijn. Wat uiteindelijk heel weinig is voor zo'n organisatie als de onze."

"[...] mensen zijn veel volwassener geworden. Ze lopen er niet mee te koop, je ziet het niet als ze gebruiken, en ook in de handelingen. Ze brengen de club dus niet in diskrediet. En ook in het gebruik voor zichzelf zijn ze volwassener geworden."

"Mijn gevoel is dat op de plaatsen waar wij komen dat dat wel iets minder is tegenwoordig. Maar zij die iets genomen hebben, dat zijn dan de extreme gevallen, die we moeten afvoeren meestal. Maar in het algemeen denk ik dat het iets minder is op de plaatsen waar wij komen."

Dit kan volgens sommigen ook te maken hebben met de preventieve maatregelen die genomen worden.

"Voor 2 jaar hebben we de eerste keer bij X de fouille gedaan en hebben we gigantisch veel gevonden: hele kartonnen dozen vol met allerlei spullen aangetroffen en dit jaar was dat eigenlijk heel weinig, maar je stelt wel vast dat de mensen die voor je neus staan wel al wat genomen hebben, vandaar dat ik vermoed dat ze het op de parking of waar dan ook ergens voor ze binnengaan doen."

"Ik denk dat je enerzijds wel voelt dat die alcoholcampagnes invloed hebben, dat vind ik wel. Dat bestuurders minder alcohol drinken dan vroeger, dat vind ik wel iets waar echt wel wordt naar gekeken nu."

♦ Preventieve maatregelen

De preventieve maatregelen die in de interviews aan bod komen: organiseren van een fouille, duidelijke afspraken met de buurt, training om problemen te herkennen, inzetten van een veiligheids- en/of bewakingsdienst, samenwerking met het Rode Kruis of zelf voorzien van een EHBO-post met gediplomeerde medewerkers, waterfontein met gratis water, informatieaffiches op maat van het publiek, ondersteuning van fuifcoach, politie, brandweer, informatie op flyers,

vorming voor portiers (EHBO en opleiding over drugs) en samenwerking met specifieke diensten zoals drugpreventie en Responsible Young Drivers.

“We hebben intern ook wel een afspraak met de burens gemaakt van ‘als er een probleem is, dan zijn we altijd bereid om daar zo snel mogelijk iets aan te doen’. En ik weet dat we daarvoor op onze blote knieën mogen gaan zitten, maar we hebben fantastische burens, en die begrijpen ook dat daar af en toe iets fout kan gaan, en dat er af en toe lawaai is, maar zolang dat niet teveel wordt, en dat wij als organisatie daarvoor blijven zorgen dat die problemen zo beperkt mogelijk blijven en zo snel mogelijk opgelost raken, dan denk ik niet dat we daar echt grote problemen mee krijgen.”

“Security en onze EHBO-opleiding. Specifiek naar drugs ook. Dat wordt ook geüpdatet. Het gaat vooral over het herkennen van de problemen op voorhand. Dat is belangrijk, dat wordt veel gedaan. Preventie van ‘hola, die gast begint door te slaan, die zal straks dingen beginnen te doen’. Dan wordt die eruit gehaald.”

“Vandaar dat we ook die fuifcoach in het leven hebben geroepen, om te streven naar een betere kwaliteit van het uitgaansleven. Wat bedoelen we met een ‘betere kwaliteit’? Niet dat fuiven streng moeten aangepakt worden, maar dat mensen weten waar ze mee bezig zijn, dat ze op een gezonde manier kunnen uitgaan, en de algemene kwaliteit verbetert. Dat we niet meer geconfronteerd worden met, inderdaad, die gezondheidsproblemen, die vechtpartijen en zo.”

“We hebben een EHBO-post. Voor de rest proberen we het te beperken. We hebben politie in burger op het festival. Ze grijpen niet echt in bij gewoon gebruik. Bij dealen wel. We werken ook samen met de brandweer, rode kruis, politie, security. Security staan in voor de orde en rust. Ze houden zich niet bezig met druggebruik. Mogen ook niet ingrijpen. Met deze mensen hebben we regelmatig vergaderingen voor afstemming en wie wat gaat doen.”

Deze preventiemaatregelen en samenwerking met verschillende diensten kaderen vaak in een beleid van de club of de zaal. Dit beleid is ook van toepassing voor organisatoren die in deze locatie een event willen organiseren. Zo kunnen zij dus verplicht worden om een EHBO-post te installeren.

“Altijd [vraag naar aanwezigheid EHBO-posten]. Het is een verplichting in die grote fuifzaal. Dat moet gewoon aanwezig zijn. We proberen dat eigenlijk zelf te stimuleren. Portiers zijn er, en bewaking in de zaal is er ook, dat moet. De omgeving, de ingang en de zaal moeten bewaakt worden. Hoe je dat doet... dat kan met de eigen organisatie zijn, dat kan met een professionele firma zijn, dat kan ook, dat gebeurt.”

“Specifiek naar drugs: niet echt. Maar dat is zo'n onofficiële regel: we gaan niet te lastig doen. Als er enen een joint zit te smoren, gaan we die niet buitengooien. Want op sommige fuiven zou je ze allemaal moeten buitengooien. Zolang er geen overlast is –op alle vlakken geen overlast: medefuivers, organisatoren, burens,...– zolang dat in orde is, zolang ze zich amuseren en zichzelf niet in gevaar brengen, is het oké.”

Dealers worden onmiddellijk doorgestuurd naar de politie, maar bij het betrappen op druggebruik is een verwijdering uit de locatie voor de meesten voldoende. Het gebruik van cannabis heeft een uitzonderlijke status: de gebruikers krijgen hiervoor een waarschuwing.

“Wat gaan die [portiers] doen; aan de deur gaan die niks doen, tenzij er aan de deur iemand staat die niet meer op zijn benen kan staan, die gaan ze niet binnen laten. Of het nu van drugs of alcohol is, die gaan ze niet binnen laten. Fouilleren mogen we niet, dus dat wordt zeker niet gedaan. Iemand die buiten

gezet geweest is, zullen ze niet binnen laten. Dan is er binnen observatie: als mensen betrappt worden op druggebruik, gaan ze tussenkomen. Als het een dealer is, wordt de politie gebeld, en komt de politie die dealer halen. Dat is de enige manier om dealers te weren. Als het gewoon individueel druggebruik is, wordt de persoon buiten gezet. Als het een joint is, is het een opmerking. Maar daarvoor zetten we de mensen niet buiten.”

“Op een chirofuif bijvoorbeeld en je treft daar wat weed of cannabis aan dan zou je in theorie de politie moeten opbellen maar dat is onbegonnen werk. Als je elk uur een combi moet laten langskomen voor wat zij ook noemen een prul, dat werkt niet.”

Indien er zich toch problemen voordoen gaat het voornamelijk over agressie door het drinken van alcohol. Ook overlast voor de buurt en enkele gezondheidsproblemen worden gemeld.

“Het grootste probleem heb ik aangehaald, dat zijn de gays met GHB en alcohol, dat is echt het grootste probleem. Dan verder moet ik zeggen dat de laatste tijd, het aantal problemen enorm verminderd is.”

“Het is een "lovedrug" hé, vooral de XTC... Zeker niet. Neen, je hebt meer problemen met alcohol dan met drugs. Alcohol maakt mensen agressiever dan drugs.”

“Wat je wel hebt, is dat, als mensen te veel gedronken hebben, hebben zij de neiging om hier op de parking lang en vooral heel luid te blijven napraten, of te roepen, of te zingen... En dat veroorzaakt dan lawaai, en de burens vinden dat dan niet leuk natuurlijk.”

4. Discussie

Dit onderzoek naar trends in druggebruik in het uitgaansleven komt tegemoet aan de nood aan objectieve informatie over het druggebruik in het uitgaansleven. Wereldwijd wordt deze setting onder de focus gebracht van onderzoekers, preventiewerkers, hulpverleners en beleid. Willen we het middelengebruik in het uitgaansleven efficiënt aanpakken, dan is het noodzakelijk om een zicht te hebben op het druggebruik in deze setting. Dit onderzoek is indicatief van aard en het is dus niet mogelijk om hieruit algemene conclusies te trekken. De resultaten zijn niet alleen belangrijk voor de wetenschappelijke onderbouw van preventie-initiatieven, maar ook voor het bestendigen van contacten met professionals uit het uitgaansleven (organisatoren, clubeigenaars,...). Gezien zij belangrijke partners zijn bij preventie, is het een noodzaak om hen blijvend te sensibiliseren voor deze thematiek.

In 2003 hebben we 645 uitgaanders via schriftelijke enquêtes bevraagd op festivals, events en in clubs. Om de cijfers meer in hun context te kunnen plaatsen en meer duiding te geven, gingen we in 2004 aan de slag met interviews. Enerzijds kozen we voor individuele interviews met professionals uit het uitgaansleven (DJ, clubeigenaar, portier,...), anderzijds voor een focusgroep met uitgaanders zelf. In totaal werden negen sleutelfiguren geïnterviewd en waren vijf uitgaanders aanwezig op de focusgroep.

Voor zowel de individuele interviews als de focusgroep maakten we gebruik van dezelfde interviewleidraad. We stelden deze samen op basis van de resultaten uit de enquêtes van 2003 en de internationale literatuur. Om de achtergrond van de respondent ten volle te begrijpen vroegen we eerst naar de eigen uitgaanscontext, zowel privé als professioneel. Dus ook de professionele respondenten brachten hun eigen uitgaanservaring mee in het verhaal. Vervolgens ging het over het uitgaansleven in het algemeen: welke evoluties zien we en wat is nu populair,...? Het derde deel ging over middelengebruik in het uitgaansleven: evoluties, combigebruik, leeftijd, relatie middelengebruik en uitgaan,...

Hoewel het hier gaat om een klein aantal respondenten geeft het ons een aanvulling op onze cijfermatige resultaten van het trendonderzoek in 2003. In hoofdstuk 3 zijn de resultaten terug te vinden uit de interviews. In deze discussie zullen we de link leggen tussen de belangrijkste resultaten van de enquêtes van het trendonderzoek van 2003 en de resultaten uit de interviews van 2004. Als we spreken over cijfers, enquêtes, kwantitatieve gegevens, ... refereren we aan het onderzoek van 2003. Schrijven we interviews, sleutelfiguren, kwalitatieve gegevens, ... dan gaat het over het onderzoek van 2004.

In het onderdeel 'belangrijkste gegevens uit het onderzoek' staan enkel de resultaten uit het onderzoek zonder enige toevoeging van de onderzoeker beschreven; het is dus gebaseerd op uitspraken en cijfergegevens van de 14 geïnterviewden. Vervolgens maken we een vergelijking met internationale literatuur: waar vinden we bevestiging en welke resultaten stroken niet met andere onderzoeken. Ten slotte worden reflecties en aanzetten voor de vertaling (van zowel de resultaten als de internationale literatuur) naar de preventiepraktijk geformuleerd.

De indeling naar producten zorgt ervoor dat de preventieaanzetten die geformuleerd worden voornamelijk middelengericht zijn. Het gebruik van alcohol en drugs is een samengaan van product (middel), gebruiker (mens) en omgeving (milieu) en preventie stopt dus niet bij het geven van productinfo.

Een alcohol- en drugbeleid bestaat uit vier pijlers: eerste hulp en zorg, structurele omkadering, regelgeving en voorlichting en vorming. Zo kan men de uitgaanders sensibiliseren over zijn eventueel druggebruik, kan de portier een vorming krijgen om vroegtijdig signalen te herkennen, maar is het ook noodzakelijk om deze maatregelen te ondersteunen vanuit de omgeving.

Structurele maatregelen zoals een chill out voorzien of een toevloed aan frisse lucht zijn dan ook noodzakelijk. Het geheel van preventieve maatregelen bepaalt in belangrijke mate het succes van een beleid. Verder hangt een efficiënte uitvoering van het beleid ook samen met de motivatie van elke medewerker om het toe te passen. Een voorwaarde is dat elke medewerker geïnformeerd wordt over het belang van een preventief beleid en zijn eventuele rol hierin.

Middelen

♦ Alcohol

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Uit de enquêtes bleek reeds dat alcohol de belangrijkste uitgaansdrugs is en dat er weinig evolutie in het aantal drinkers zit: er zijn bijna geen stoppers. Ook uit de interviews onthouden we dat er weinig evolutie in het algemene alcoholgebruik zit. Binnen de categorie alcohol merken de respondenten van 2004 toch enkele evoluties op: sterke dranken en zwaardere bieren worden populairder. Pils blijft aantrekkelijk bij de studenten omwille van de prijs. Alcopops zijn passé en vervangen door de combinatie van sterke drank met energy drinks, bv. *Vodka Red Bull®*. De combinatie van het beneveld zijn door de alcohol en toch nog de energie hebben om verder uit te gaan, maakt de combinatie zo populair.

Literatuur

De internationale literatuur bevestigt dat alcohol de belangrijkste uitgaansdrug is in de westerse wereld (Pijlman e.a., 2003; EWDD, 2002a; Tossmann e.a. 2001; Bieleman e.a., 1998).

De sociale aanvaardbaarheid van alcohol heeft een invloed op de frequentie van het alcoholgebruik in het uitgaansleven. Aangezien alcohol drinken aanvaard is bij volwassenen, beschouwen jongeren en jong volwassenen het drinken van alcohol als normaal en behorende bij het volwassen worden (Engels & Knibbe, 1997). Mensen stellen hier niet zo veel vragen rond als bij het gebruik van illegale drugs.

Uit onderzoek blijkt dat als er problemen zijn door middelengebruik, dit vaak door het gebruik van alcohol komt (Pijlman e.a., 2003; Passies, 1991). Het gaat hier dan over gezondheidsproblemen, maar ook over problemen in het verkeer. Uit de cijfers van Educare (Pijlman e.a., 2003) merken we dat het percentage alcoholgebruik bij EHBO-bezoekers op grote dansevenementen toeneemt over de jaren heen.

Uit een vergelijking over schooljaren heen van de leerlingenbevraging van VAD blijkt dat het gebruik van alcopops gedaald is sinds 2001 (VAD, 2004). Dit geldt niet voor de leeftijdsgroep 15-16 jarigen. Voor een stijgend deel van de leerlingen is het gebruik ervan al langer dan een jaar geleden, wat erop kan wijzen dat de hype zijn hoogtepunt voorbij is. Deze daling heeft geen weerslag op het recent alcoholgebruik in het algemeen (VAD, 2004). Het dalend gebruik van alcopops wordt bevestigd door de sleutelfiguren en uitgaanders van het trendonderzoek van 2004.

De combinatie van energy drinks en alcohol is nog maar weinig onderzocht. Ferreira e.a. rapporteerden dat gebruikers zelf suggereren dat er een interactie tussen beide dranken is. De mogelijke farmaceutische mechanismen die deze interactie onderbouwen liggen ter discussie (Ferreira e.a., 2004; De Maeseneire, 2002). Bijna 80% gaf aan energy drinks te drinken in combinatie met alcohol, maar evenveel geïnterviewden gaf aan het ook al zonder alcohol te hebben gedronken (Ferreira e.a., 2004).

Reflecties en aanzetten

In preventiecampagnes naar jonge mensen in het algemeen en in het uitgaansmilieu in het bijzonder zien we dat de nadruk vooral wordt gelegd op het gebruik van illegale drugs. Uit dit onderzoek blijkt overduidelijk dat alcohol niet uit het oog mag verloren worden en dat er wellicht meer aandacht moet besteed worden aan de risico's van alcoholgebruik. Meer nog, er zijn indicaties die erop wijzen dat alcohol aan populariteit wint. Onderzoek op (middel)lange termijn moet dit bevestigen en objectiveren.

De controverse rond alcopops verhoogde de aandacht voor het probleem van het drinken door minderjarigen. Hierdoor zijn er o.a. nieuwe wetsvoorstellen die de alcoholverkoop aan minderjarigen strikter aan banden willen leggen. Ook de marketing rond alcohol en jongeren wordt nauwer opgevolgd. Op dit moment is de marketing van alcohol onderhevig aan een zelfregulerend reglement (producenten leggen zelf vast wat ze willen of niet). Er zouden duidelijke afspraken moeten komen die een dwingend karakter hebben.

De wetgeving is niet altijd goed gekend door de verkopers van alcohol. Kijken we maar naar de alcopops die tot de categorie sterke dranken behoren en dus niet verkocht mogen worden aan minderjarigen, maar wel het populairste zijn bij minderjarigen. Het is dus belangrijk om de wetgeving omtrent de verkoop en het schenken van alcohol duidelijk te communiceren naar horecapersoneel, winkeliers van nachtwinkels, barpersoneel, jeugthuizen en gebruikers,... . Dit is een belangrijk onderdeel van het verantwoord schenken. Een andere efficiënte maatregel is het opstellen van een doordacht prijzenbeleid. Een mogelijk voorbeeld is niet-alcoholische dranken goedkoper maken dan de alcoholische dranken. Zeker bij jonge mensen blijft budget een belangrijke rol spelen in hun keuze. Zo merken we steeds meer dat jonge mensen zich indrinken vooraleer ze uitgaan, zodat ze reeds dronken zijn wanneer ze toekomen in de club of op het evenement of voor de start van het evenement reeds geïntoxiceerd zijn. Het is belangrijk om rond dit indrinken preventie-initiatieven op te zetten.

Voor deze doelgroep lijkt het verder belangrijk te focussen op de kortetermijneffecten (dronkenschap, alcohol en verkeer, agressie en ongewenste seks, acute intoxicatie) en op de combinatie van alcohol met andere drugs (zie verder).

♦ Cannabis

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Bijna de helft van de uitgaanders uit het kwantitatieve luik in 2003 gebruikte cannabis in het laatste jaar en het dagelijks gebruik hiervan lag hoger dan dit van alcohol. Volgens de geïnterviewde sleutelfiguren en uitgaanders van het kwalitatieve luik is het aantal gebruikers niet gestegen, maar wordt er openlijker gerookt. De normalisatie en onduidelijke wetgeving zouden hierin een grote rol spelen.

Bekijken we de kwantitatieve cijfers over het cannabisgebruik, dan merken we dat er voornamelijk tijdens het uitgaan gebruikt wordt. Dit in tegenstelling tot de kwalitatieve interviews waaruit blijkt dat het voornamelijk voor en na gebruikt wordt en in mindere mate tijdens het uitgaan. Na het uitgaan cannabis roken wordt gelinkt aan gezelligheid en om te relaxen voor het slapen gaan.

Literatuur

Cannabis is het meest gebruikte illegale middel in de Europese Unie (EWDD, 2004). De cijfers over gebruiksfrequentie die we in het trendonderzoek vonden, zijn vergelijkbaar met het Europees onderzoek van Calafat e.a. (1999).

Het cannabisgebruik is een onderdeel van de (jongeren)cultuur geworden volgens Decorte en zijn collega's die een onderzoek hebben gedaan naar cannabisgebruikers in Vlaanderen (2003). O' Callaghan & Hannon (2003) kwamen in hun onderzoek naar normalisatie van cannabisgebruik tot de conclusie dat de heersende normen minder doorslaggevend zijn voor de cannabisgebruikers dan persoonlijke overtuigingen. Volgens hen kan men zich best op persoonlijke overtuigingen focussen indien men het cannabisgebruik wil verminderen.

In het onderzoek van Decorte e.a. (2003) vinden we bevestiging van onze resultaten over het motief van cannabis roken: hieruit blijkt dat de gebruikers 'om zich te ontspannen' en 'uit gezelligheid' als belangrijkste motieven aangeven voor het gebruik van cannabis.

Reflecties en aanzetten

Het percentage dagelijks gebruik van cannabis dat we zien in de kwantitatieve cijfers van 2003 is verontrustend. Verder onderzoek is aangewezen om uit te zuiveren met welke groep van gebruikers we hier juist te maken hebben.

Een mogelijke verklaring heeft het maatschappelijk debat dat de laatste jaren gevoerd wordt een invloed op het cannabisgebruik en/of de bespreekbaarheid ervan. Misschien is er hierdoor meer tolerantie ontstaan voor cannabisgebruik.

Toch wijzen Bernaert en Kinable (2003) erop dat men het cannabisgebruik bij secundaire schoolleerlingen vaak overschat: cannabis neemt een eigen plaats in in de leefwereld van jongeren maar ze stellen het gebruik ervan niet op dezelfde lijn als het drinken van alcohol. Hoewel 'iedereen gebruikt' een gangbare uitspraak is, strookt dit niet met de realiteit. Vaak bestaat er een vertekend beeld over de omvang van het cannabisgebruik. Er zijn ook heel wat mensen die niet gebruiken. Preventie mag dus niet de boodschap geven 'dat iedereen het gebruik van cannabis normaal vindt.'

Dat cannabis ook tijdens het uitgaan gebruikt wordt, bevestigt het vermoeden dat cannabis zijn plaats als uitgaansdrugs veroverd heeft. Maar ook voor en na het uitgaan wordt het gebruikt. Leggen we het dagelijks gebruik er naast dan kunnen we concluderen dat dit wijst op een steeds grotere aanvaarding van het cannabisgebruik in zeer verscheidene situaties en op zeer verscheidene momenten.

Net zoals bij alcohol moeten we vooral aandacht vragen voor de kortetermijneffecten (waaronder rijden onder invloed, gebruik in aanwezigheid van minderjarigen en juridische gevolgen) en voor combigebruik, maar ook het regelmatig (o.a. dagelijks) gebruik buiten de uitgaanscontext moet aandacht krijgen. Uitgaan en alles wat daarrond hangt, maakt voor veel jonge mensen immers deel uit van een bredere levensstijl en leefwereld.

Waarom er een onderscheid tussen onze twee onderzoeken is wat betreft het tijdstip van het gebruik, daar hebben we geen verklaring voor. Een mogelijke hypothese is dat het hier een verschil betreft van regelmatige en recreatieve gebruikers.

Hopelijk biedt het trendonderzoek van 2005 een bevestiging in de ene of andere richting.

♦ XTC

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

De drug die na cannabis en alcohol het meest gebruikt wordt, is XTC. Eén vijfde van de respondenten uit 2003 gebruikte het laatste jaar XTC, voornamelijk occasioneel. Uit de interviews krijgen we geen éénduidig antwoord over de evolutie in het aantal XTC-gebruikers: sommigen denken dat het hoogtepunt voorbij is, terwijl anderen van oordeel zijn dat het gebruik nog steeds stijgt. Gebruikers zouden in ieder geval meer pillen gebruiken dan vroeger en dit zou

te danken zijn aan de tolerantie bij de gebruikers of aan de kwaliteit van de pillen: er zou minder MDMA aanwezig zijn in de pillen.

Zowel de interviews als de cijfers vertellen ons dat XTC voornamelijk gebruikt wordt tijdens het uitgaan. Het is zeer gemakkelijk in te nemen in tegenstelling tot cocaïne.

Literatuur

Internationaal onderzoek erkent XTC als de op 1 na meest gebruikte illegale drug (EWDD, 2003; Calafat e.a., 1999). De literatuur meldt een stagnering of zelfs afname van het XTC-gebruik bij de algemene bevolking (EWDD, 2003; Pijlman e.a., 2003; de Bruin e.a., 1999). Enkel bij jonge twintigers die naar clubs en feestjes gaan, zou er nog sprake zijn van een stijging (Korf e.a., 2003).

Onderzoek naar het aantal geconsumeerde pillen is beperkt (EWDD, 2004). Calafat e.a. (2001) onderzochten het aantal pillen dat occasionele en regelmatige XTC-gebruikers innamen per nacht. 17% van de respondenten vertelde dat ze drie of meer pillen per nacht nam.

Reflecties en aanzetten

Intermediarissen die preventie-initiatieven opzetten dienen rekening te houden met de gebruikers van XTC, maar ook met de niet-gebruikers. De voorzichtige houding van niet-gebruikers moeten we ondersteunen.

XTC wordt voornamelijk tijdens het uitgaan gebruikt. Dit toont het belang van preventie-initiatieven tijdens het uitgaan of in de uitgaanssetting aan. Gratis waterverstrekking kan voorkomen dat gebruikers oververhit geraken; zo ook een goede temperatuur en een chill out-ruimte. Of voor als het echt fout gaat, kan het personeel van de uitgaansgelegenheid een cursus Eerste Hulp bij Drugincidenten volgen. Innoverende methodieken zoals peer support kunnen ingezet worden op het event zelf om de uitgaanders te informeren over hun druggebruik.

Nieuw onderzoek zou moeten uitwijzen of uitgaanders inderdaad meer XTC-pillen dan vroeger nemen. Dat de kwaliteit van de pillen achteruit zou gaan, vinden we niet bevestigd in de gegevens die VAD verzamelt en verspreidt via het EWS-systeem. Het laatste jaar zien we een trend van een hoog percentage MDMA in XTC-pillen.

♦ Cocaïne en speed

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Zowel uit de enquêtes als uit de interviews blijkt dat de uitgaanders en de professionelen uit het uitgaansleven een opmars zien van cocaïnegebruik. De cijfers tonen nochtans aan dat het gebruik van cocaïne beperkt blijft tot één op negen in het laatste jaar. Cocaïne zou voornamelijk door 'oudere' mensen gebruikt worden omwille van het budget. XTC-pillen zijn goedkoper dan cocaïne en worden om deze reden vaker door jonge mensen gebruikt.

Dezelfde cijfers gelden ook voor het speedgebruik. De respondenten uit de interviews hebben op speedgebruik nochtans weinig zicht. Volgens hen was het vroeger meer aanwezig en zijn er veel speedgebruikers overgestapt naar cocaïnegebruik.

Het merkwaardige van de cijfers over cocaïne dat zowel voor, tijdens als na het uitgaan gebruikt wordt, zien we bevestigd in de interviews. Waarom men cocaïne ook na het uitgaan gebruikt is niet duidelijk: sommigen denken dat het is om beter te kunnen slapen en dat de gebruikers het zien als een downer (na stimulerende middelen te hebben genomen tijdens het uitgaan). Anderen denken dat het gebruikers zijn die niet kunnen stoppen.

Literatuur

In vergelijking met het Europees onderzoek in het uitgaansleven SONAR 98 (Calafat e.a., 1999) liggen de gebruikscijfers van het trendonderzoek wat betreft cocaïne iets lager en wat betreft speed ongeveer gelijk.

Zowel de literatuur als de uitspraken van de geïnterviewden duiden op een stijging wat betreft de gebruiksfrequentie van cocaïne (EWDD, 2004; Korf e.a., 2003; Evenepoel, 2005). Daartegenover blijven de cijfers van 2003 over het cocaïnegebruik relatief laag. Hoewel men dus een opmars merkt, wordt dit niet echt bevestigd door de cijfers in het trendonderzoek.

Het EWDD geeft in haar laatste jaarverslag (2004) mee dat de cocaïneconsumptie onder jonge recreatieve gebruikers over het algemeen laag is. Dit zou nog steeds te danken zijn aan de hogere prijs van cocaïne ten opzichte van XTC-pillen. Toch is cocaïne reeds in prijs gedaald en dit zou volgens Calafat e.a. (1999) een invloed hebben op de groeiende populariteit van cocaïne.

Reflecties en aanzetten

Hoewel het gebruik van cocaïne beperkt is in dit onderzoek, is het toch belangrijk om aandacht te hebben voor mogelijke trends op dit gebied, vermits cocaïnegebruik geassocieerd wordt met ernstige gezondheidsproblemen (roekeloos gedrag, uitputting, hartritmestoornissen,...). Bovendien krijgen we signalen (cf. cijfers DrugLijn) dat het cocaïnegebruik in opmars is. Welke argumenten er meespelen in de keuze voor cocaïne in plaats van XTC of andere uitgaansdrugs, is een interessant onderwerp voor verder onderzoek. Zo blijken jonge mensen met een beperkt budget soms toch te kiezen voor een duurdere drug als cocaïne. Voor een mogelijke verklaring van cocaïnegebruik na het uitgaan, hebben we al enkele suggesties gekregen. Diepgaander onderzoek naar gebruikspatronen van cocaïnegebruikers is nodig om hierover bevestiging te krijgen.

- ♦ GHB, ketamine, Viagra®

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Zowel uit de enquêtes als uit de interviews blijkt dat de uitgaanders weinig in contact komen met GHB. De sleutelfiguren in het kwalitatieve onderzoek die er om professionele redenen toch mee in aanraking komen, zijn van oordeel dat het over zijn hoogtepunt heen is. Enkel de respondent uit het homomilieus ziet het regelmatig in de gayscene, net zoals ketamine en Viagra®.

Literatuur

GHB wordt maar door een minderheid van de respondenten gemeld, in tegenstelling tot wat we de laatste tijd in de media vernamen. In Nederland is GHB een middel dat de afgelopen jaren steeds populairder is geworden onder een steeds grotere groep van gebruikers (Pijlman e.a., 2003; Korf e.a., 2003). Doosje⁸ beweert dat het gebruik van GHB in Nederland overroepen is (mede door de media) en eigenlijk maar beperkt gebruikt wordt. Volgens dr. Calle⁹ is het gebruik van GHB over zijn hoogtepunt in Vlaanderen. Dit zou de beperkte gebruikscijfers in het trendonderzoek kunnen verklaren.

Ook voor ketamine is het gebruik in Nederland beperkt gebleven tot een kleine subcultuur van gebruikers (Korf e.a., 2003; Pijlman e.a., 2003).

⁸ Otto Doosje: medewerker van het Trimbos-instituut, Nederland. Communicatie op presentatie op Club Health (2004).

⁹ Persoonlijke communicatie met Prof. Dr. Calle op 17 februari 2004.

Reflecties en aanzetten

Een regelmatige herhaling van het trendonderzoek zal ons meer duidelijkheid geven over het gebruik van GHB in het Vlaamse uitgaansleven. Correcte en feitelijke informatie over GHB blijft onafgezien de frequentie van gebruik zeer belangrijk omdat er nog steeds hardnekkige mythes leven als zou GHB een vloeibare vorm van XTC zijn.

Of in de gayscene werkelijk meer middelen gebruikt worden, moet verder onderzoek uitwijzen (zie verder).

♦ Andere middelen

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Het verschil tussen MDMA en XTC kwam verschillende keren aan bod in de interviews. Met MDMA bedoelt men pure MDMA. Volgens de interviewees is MDMA (anno 2004) minder voorhanden in Vlaanderen.

Literatuur

In de meeste onderzoeken die naar het druggebruik van de respondenten vragen, maakt men geen onderscheid tussen XTC en MDMA.

Reflecties en aanzetten

Vermits we het onderscheid XTC en MDMA niet hanteerden in de vragenlijsten, kunnen we dit niet kwantificeren. In de volgende enquêtes van het trendonderzoek zal er bekeken worden of we dit onderscheid kunnen inbrengen.

Combigebruik

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Drie vierde van de laatstejaarsgebruikers van illegale drugs uit het onderzoek van 2003 combineert alcohol met illegale drugs en bijna de helft combineert verschillende illegale drugs. Ook voor de uitgaanders van het onderzoek in 2004 is combigebruik een realiteit. Toch zijn volgens hen niet alle uitgaanders zich hiervan bewust; het is dikwijls een gewoonte en gebeurt niet intentioneel. Zo is alcohol bijna steeds aanwezig in het verhaal. Illegale drugs die aan bod komen in de interviews zijn XTC, cannabis en cocaïne. Met uitzondering van deze laatste zijn dit de twee meest voorkomende producten die opgegeven werden in de combinaties in 2003. In de interviews kwamen twee motieven voor combigebruik aan bod: voor de specifieke effecten van elk middel en uit gewoonte (intentioneel gebruik versus niet-intentioneel gebruik).

Literatuur

Uit de literatuur merken we dat combigebruik steeds vaker voorkomt (Pijlman e.a., 2003; Measham e.a., 2001; Nabben & Korf, 2000; Calafat e.a., 1998). Bovendien vinden we in verschillende publicaties een bevestiging van onze resultaten over combigebruik terug (Pijlman e.a., 2003; Tossmann e.a., 2001; Winstock, 2001; Calafat e.a., 1999).

Combigebruik houdt grote gezondheidsrisico's in en kan leiden tot zeer onaangename gevolgen. Het risico op een overdosis wordt groter. De effecten van een drugmix zijn persoonsgebonden, en afhankelijk van hoeveel iemand gebruikt. Maar ook de samenstelling van het middel(en) en de context beïnvloeden de effecten. De gevolgen zijn dus nog minder voorspelbaar dan bij het gebruik van één drug.

Combigebruik kan ervoor zorgen dat effecten sterker worden en/of langer aanhouden, maar ook dat ze elkaar juist tegenwerken of afzwakken. Alcohol blijkt een belangrijke factor te zijn wanneer er zich problemen voordoen door middelengebruik. Zo wijst een onderzoek bij jongeren en horeca-ondernemers uit dat diegenen die agressie vertonen, dit vrijwel nooit doen onder invloed van uitsluitend illegale drugs, maar wel onder invloed van alcohol of een combinatie met alcohol (Bieleman e.a., 1998).

Reflecties en aanzetten

Wereldwijd groeit de aandacht voor combigebruik. Ook uit het trendonderzoek zien we dat een aanzienlijk deel van de laatstejaarsgebruikers van illegale drugs regelmatig combineert. De gevolgen van het combineren van verschillende drugs zijn onvoorspelbaar en houdt grote risico's in die de gezondheid van gebruikers in gevaar kunnen brengen. Ook naar verkeer toe impliceert dit problemen.

Nochtans blijkt er nog maar beperkt onderzoek naar combigebruik verricht te zijn. Gezien de ernstige risico's van combigebruik is meer onderzoek nodig om dit fenomeen van nabij te volgen. Het aantal respondenten dat combineerde met alcohol lag hoger dan met verschillende illegale drugs. Hier zou 'gewoonte' een belangrijke rol spelen. Preventieboodschappen moeten er dus op gericht zijn uitgaanders erop te wijzen dat ze vaak combineren uit gewoonte, hen te ontraden verschillende middelen te combineren en hen te informeren over de mogelijke effecten. Het is hierbij van belang om alcohol niet te vergeten in de verschillende combinaties.

De resultaten van het trendonderzoek bevestigen dat preventie- en harm reductionboodschappen de focus op combigebruik moeten leggen. Naar organisatoren van events toe is het belangrijk dat diegenen die instaan voor de EHBO op events op de hoogte zijn van dit fenomeen.

Deskundigheidsbevordering voor personeel op spoeddiensten en medewerkers op hulpposten (Rode Kruis, Vlaams Kruis,...) is een belangrijk aandachtspunt.

Druggebruikers versus niet-druggebruikers

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Iedereen in het kwalitatieve onderzoek is het er over eens dat er uitgaanders zijn die geen illegale drugs gebruiken. Nochtans hebben alle sleutelfiguren en de uitgaanders uit de focusgroep het er moeilijk mee om een percentage op de verhouding gebruikers/niet-gebruikers te plakken. De percentages die genoemd worden als verhouding gebruikers ten opzichte van niet-gebruikers variëren tussen de 20 en 90%. De hogere cijfers werden aangegeven door de uitgaanders zelf en de sleutelfiguren die meer bij de elektronische scene aanleunen. Uit de cijfers van 2003 blijkt dat iets meer dan de helft van de uitgaanders in het laatste jaar illegale drugs gebruikt hebben. Uitgaanders die geen alcohol drinken zijn zeldzaam. Er kan ook moeilijk een typering gegeven worden voor de niet-gebruiker.

Uit de cijfers bleek reeds dat het gebruik van de meeste illegale drugs afneemt bij de respondenten vanaf 24 jaar. Volgens de interviewees heeft dit te maken met het feit dat mensen minder uitgaan vanaf het moment dat men begint te werken, gaat samenwonen of aan een gezin begint te denken.

De leeftijd waarin de meeste gebruikers zich situeren zou tussen 18 en 30 jaar zijn. Uit kwantitatieve cijfers van 2003 zien we dat de frequentie van XTC-gebruik toeneemt, naarmate de leeftijd stijgt bij de leeftijdsgroep 15 tot 24 jaar. Dit geldt ook voor speed, cocaïne en zelfs combigebruik. Kijken we verder naar de interviews van 2004 dan is het budget van de uitgaanders afhankelijk van hun leeftijd en wordt het druggebruik hier ook aan gelinkt. Zo zullen

jonge uitgaanders minder snel cocaïne gebruiken vermits dit nog steeds duurder is dan XTC, meer bier drinken dan sterke dranken en zich indrinken vooraleer ze uitgaan.

Literatuur

We zien dat het gebruik van de meeste illegale drugs bij de respondenten afneemt vanaf 24 jaar. Het gebruik is gelinkt aan de periode dat jonge mensen relatief vrij zijn in hun doen en laten en nog geen verplichtingen en verantwoordelijkheden dragen ten aanzien van werk, gezin, ... (EWDD, 2002a).

Reflecties en aanzetten

We hebben in de discussie tot nog toe enkel stilgestaan bij de respondenten die wel middelen gebruikten. Er is ook een aanzienlijk deel (bijna de helft) dat in het laatste jaar geen illegale drugs gebruikt heeft. Deze groep van niet-gebruikers verliezen we vaak uit het oog vermits de groep van gebruikers steeds meer de aandacht krijgt. Toch is het belangrijk om ook de niet-gebruikers in kaart te brengen en te achterhalen waarom zij wel aan het nachtleven deelnemen zonder gebruik van illegale middelen. Daarom zijn preventie-initiatieven die niet-gebruikers in hun gedrag bevestigen belangrijk. De invalshoek van veilig uitgaan kan alle uitgaanders (gebruikers en niet-gebruikers) aanspreken. Iedereen loopt het risico om gezondheidsproblemen te krijgen (bijvoorbeeld oververhitting). In tweede instantie moet verder gedifferentieerd worden naar ondersteuning van niet-gebruikers (via o.a. niet-gebruikende rolmodellen) en harm reductioninitiatieven naar gebruikers. Dit kan ondermeer door het uittekenen van structurele maatregelen die een effectieve invloed hebben op middelengebruik en -misbruik. Structurele maatregelen die gelden ter preventie van gezondheidsproblemen bij zowel gebruikers als niet-gebruikers zijn bijvoorbeeld een aangepast prijzenbeleid m.b.t. alcoholische dranken, gratis waterverstrekking en temperatuurregeling (Buisman & Esseveld, 1988). Voor verdere uitwerkingen hieromtrent verwijzen we naar de Feestwijzer Veilig en gezond uitgaan die zal verschijnen in 2005 (VAD, 2005).

Link tussen uitgaanscultuur en middelengebruik

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

In het trendonderzoek van 2003 maakten we een onderscheid tussen de respondenten die we bevroegen op dance events, rockfestivals en in clubs. Ook bekeken we de muziekvoorkeur en de frequentie van uitgaan. In de interviews kwamen de subculturen bij uitgaanders ook ter sprake. Blijkbaar is de muziekvoorkeur een bepalende factor, hoewel men tegenwoordig meer open staat voor zeer verschillende muziekstijlen. Uitgaanders gaan meer 'shoppen', terwijl vroeger de groepen meer afgebakend waren.

Uit de cijfermatige vergelijking tussen de groepen bleek dat er geen verschil was wat betreft het alcoholgebruik of het combigebruik met alcohol en illegale drugs. Volgens de respondenten uit de interviews geldt dit niet enkel voor alcohol, maar ook voor cannabis. De twee producten zijn terug te vinden in verschillende uitgaansscènes. Dit in tegenstelling tot de cijfers over cannabis. Voor cannabis, XTC, cocaïne en speed werden cijfermatige verschillen aangetroffen: hoe vaker men naar discotheken ging of hoe liever men naar dancemuziek luisterde, hoe frequenter deze middelen gebruikt werden. De meeste illegale middelen bleken vaker gebruikt en gecombineerd te worden door de respondenten die bevraagd werden op dance events, gevolgd door deze van clubs en op de derde plaats kwamen de respondenten van de rockfestivals. Ook de interviewees hadden het over een hoger gebruik van XTC en cocaïne bij de uitgaanders dat gelinkt werd aan de elektronische muziek.

Liefhebbers van rock en rock 'n roll houden zich bij bier volgens de sleutelfiguren en de uitgaanders. Dit bevestigt ook het verband tussen rockmuziek en illegaledruggebruik uit de enquêtes, waaruit blijkt dat liefhebbers van rockmuziek minder illegale drugs gebruiken. Dit geldt ook voor studenten.

Twee scenes zijn opmerkelijk in de interviews met sleutelfiguren en uitgaanders: de gay- en de GOA-scene. Op GOA-feestjes zou het druggebruik een hoogtepunt bereiken. Volgens de persoon die zich in het homomilieau begeeft en ook professioneel hiermee in aanraking komt, vertoont een bepaalde groep van homo's meer risicogedrag waaronder ook druggebruik. Volgens hem vinden nieuwe middelen vaak hier hun intrede, waarna ze verspreid en meer mainstream worden. Uit de enquêtes hebben we hierover geen informatie.

Literatuur

De resultaten over de link tussen discotheekbezoekers en cannabisgebruik wordt niet bevestigd door het Europees onderzoek in het uitgaansleven 'SONAR 98' (Calafat e.a., 1999). Wat we wel bevestigd zien in SONAR 98 is de link tussen cannabisgebruik en dancemuziek, en de resultaten met betrekking tot XTC.

Het onderzoek van Riley e.a. (2001) naar druggebruik op dance events toont aan dat de participanten eerder verschillende drugs zullen gebruiken dan maar 1 drug. Tossman e.a. (2001) wijzen er op dat het gecombineerd gebruik op technofeestjes een wijd verbreid fenomeen is.

Legale en illegale drugs worden gebruikt in de verschillende subculturen die we in dit onderzoek geanalyseerd hebben, maar in de dance scene (discotheken, dance-muziek, respondenten van dance-events) zien we toch een hoger gebruik. Calafat e.a. (2001) stelt het in zijn onderzoek zelfs zo dat sommigen die tot deze scene behoren het druggebruik promoten en het als een inclusiecriteria af schilderen om bij deze scene te behoren.

De resultaten uit het trendonderzoek bevestigen de hypothese over de link tussen muziekstijl en druggebruik, en meer specifiek tussen dance en druggebruik (Forsyth e.a., 1997). Het druggebruik behoort in tegenstelling tot vroeger tot een lifestyle. Deze lifestyle impliceert ook naar discotheken gaan, clubs bezoeken en naar outdoor dance events gaan. Dancemuziek of deze settings hebben niet zozeer een oorzakelijke rol, maar zijn gelinkt aan het druggebruik in die zin dat druggebruikers zich vereenzelvigen met de lifestyle waartoe dance behoort. Malbon (1999) heeft het over 'belonging', het bij een groep behoren. Men probeert zich te identificeren met een bepaalde subcultuur en neemt de consumptiepatronen over van die subcultuur. Dit identificeren gaat over de herkenning dat sommige mensen net zoals zij zelf zijn en anderen juist niet. Er bestaat dan een nood om in de nabijheid te zijn van de groep mensen die dezelfde emotionele betekenis geeft aan het uitgaan.

In de literatuur vinden we bevestiging over het hoge druggebruik bij homoseksuele mannen. Mattison e.a. (2001) en Ross e.a. (2003) concludeerden dat de uitgaanders die naar homofeestjes gingen in hun onderzoek een hoog middelengebruik (in vergelijking met de algemene bevolking) vertoonden dat gepaard ging met onveilige seks.

Over GOA-feestjes vinden we maar weinig onderzoek terug. In België heeft de politie in 2004 (Tersago & Weyts, 2004) een rondvraag verricht naar het druggebruik op GOA-feestjes. Zij omschrijven het als volgt: "GOA party's zijn een soort 'underground' trance party's waar men zeer tolerant blijkt te zijn tegenover het gebruik van verschillende soorten drugs (cannabis, speed, LSD, mushrooms, XTC, cocaine)."

Reflecties en aanzetten

De lifestyle waarvan hierboven sprake was, wordt mede beïnvloed door media en reclame. Willen we aandacht vragen voor preventie, dan is het belangrijk om mee te gaan in deze lifestyle. Concreet vertaalt dit zich in een aangepaste communicatie naar deze doelgroep op gebied van vormgeving, taalgebruik, media, ...

Bij preventie moeten we ermee rekening houden dat de sociale groep en de omgeving jonge mensen beïnvloeden. Preventiestrategieën mogen dus niet enkel de focus leggen op het individu, maar ook op de omgeving zelf. Zoals in de inleiding al aangehaald, kadert dit binnen een globaal alcohol- en drugbeleid.

Preventiestrategieën zouden de media, de muziekwereld, de reclame en de symbolische elementen die gebruikt worden ook moeten beïnvloeden. Dit houdt in dat er niet enkel boodschappen gegeven worden die in de taal en met de beelden van de jonge mensen opgesteld zijn, maar dat er ook ingespeeld wordt op de evolutie van subculturen (Calafat e.a., 2001). Toch zien we meer en meer dat de subculturen vervagen. Dat men graag naar dezelfde muziek luistert, betekent niet automatisch dat men zich ook hetzelfde kleedt en hetzelfde tegen het leven aankijkt. Alomvattende subculturen, zoals de punkers in de jaren tachtig, bestaan niet meer (Duijvestijn e.a., 2003).

Verder onderzoek kan uitwijzen of er bepaalde groepen van uitgaanders (bijvoorbeeld homoseksuele mannen) of bezoekers van een bepaalde setting (GOA-feestjes) zijn die meer risicogedrag vertonen dan anderen.

Uit het onderzoek en de internationale literatuur merken we verschillen wat betreft het middelengebruik tussen enkele groepen (studenten, homo's, jeugdbewegingen,...). Belangrijk voor het ontwikkelen van preventie op maat is het zoeken naar zowel de verschillende mogelijkheden als de verschillende aanknopingspunten op basis van de specifieke kenmerken van deze groepen of van bepaalde settings.

Betekenis van middelengebruik in het uitgaansleven

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2003 en 2004

Volgens de interviewees in 2004 zal er altijd een relatie bestaan tussen muziek, uitgaansleven en middelengebruik. Zo blijkt uit beide onderzoeken dat het middelengebruik begint af te nemen rond 24 jaar. Dit is volgens de uitgaanders en de professionals uit het uitgaansleven het gevolg van het feit dat men rond die leeftijd meer verantwoordelijkheid krijgt (een gezin, samenwonen, werk,...) en minder uitgaat.

Toch is de link tussen muziek, uitgaan en middelengebruik volgens de geïnterviewden geen oorzakelijk verband. Zo hebben we gezien dat in sommige scenes meer druggebruik voorkomt dan in andere: de link tussen GOA-feestjes en druggebruik is volgens de respondenten heel duidelijk. Maar hier wordt elektronische muziek gedraaid zoals in andere settings. Het is dus niet zozeer de muziek die bepalend is voor het druggebruik, maar wel de setting en het publiek dat deze setting lokt.

Uitgaan, muziek en druggebruik hebben volgens de interviewees elk op zich eenzelfde functie: ze geven de mensen een vlucht uit de dagelijkse sleur en drukte. Wanneer mensen uitgaan willen ze er ten volle van genieten. Het zijn dan ook positieve overwegingen die opgesomd worden: meer plezier en genieten van de avond, goed gevoel, lekker, ...

Algemeen blijkt uit de interviews dat bepaalde middelen gelinkt worden aan het tijdstip t.o.v. het uitgaan. Zo worden stimulerende middelen meer gebruikt om in de sfeer te komen tijdens het

uitgaan. Terug thuisgekomen zijn er dan downers nodig om tot rust te komen en zich voor te bereiden om te gaan slapen.

Literatuur

Jongeren zelf zien uitgaan als een aangename tijdsbesteding. Het weekend wordt in positieve termen gedefinieerd omdat het geassocieerd wordt met 'vrijheid', waaraan geen verplichtingen en verantwoordelijkheden te pas komen (Calafat e.a., 2001). Ook het middelengebruik heeft hier zijn plaats: drugs geven de jongeren de gelegenheid om een parallel leven te creëren dat een tegengewicht biedt aan de onzekerheden van het dagelijks leven (Moore & Miles, 2004). Volgens deze laatste onderzoekers is het dus niet enkel een vlucht uit de dagelijkse sleur. Calafat e.a. (2003) concludeerden dat het uitgaan en plezier hebben niet noodzakelijk wil zeggen dat men veel gaat drinken, roken of drugs gebruiken. En dronken worden of onder invloed geraken is niet de enige manier om aan de dagelijkse routine te ontsnappen.

De jongeren geven aan hun middelengebruik vaak een positieve functie (Decorte e.a., 2003; Lambrecht e.a., 2002; Bieleman e.a., 1998; Engels & Knibbe, 1997). De belangrijkste functies voor hun middelengebruik hebben te maken met ontspanning, vrije tijd en sociale activiteiten met vrienden. De positieve effecten van de middelen geven hier bovendien een specifieke invulling aan: alcohol werkt ontremmend en men zal gemakkelijker overgaan tot interacties met anderen, XTC helpt ontspannen, men neemt de dingen intenser waar, men krijgt een gevoel van samenhang,...

Reflecties en aanzetten

We mogen niet onderschatten en niet uit het oog verliezen hoe belangrijk het uitgaan voor jonge mensen is. Dit uitgaan geeft een bepaalde betekenis aan hun leven (Calafat e.a., 2003). Preventie kan meer verscheidene, creatieve en participatieve manieren voor jonge mensen om zich te amuseren promoten.

De vrijetijdsindustrie voorziet niet alleen het aanbod voor de uitgaanders, maar definieert entertainment en creëert de condities waarin jongeren hun vrije tijd spenderen (Calafat e.a., 2003). Met andere woorden, deze industrie draagt een grote verantwoordelijkheid in het socialisatieproces van de jonge uitgaander. Preventie kan dus best de mogelijkheden creëren om een samenwerking met de vrijetijdsindustrie aan te gaan.

Om te begrijpen waarom sommige jongeren op een bepaalde leeftijd middelen gaan gebruiken (en na verloop van tijd terug stoppen), is aandacht voor de betekenis van middelengebruik voor jonge mensen van essentieel belang. Alleen dan is het mogelijk een zinvol beleid op het gebied van preventie te formuleren. Onderzoek naar de motieven waarom uitgaanders al dan niet drugs gebruiken is nog te beperkt. Verder onderzoek dat peilt naar de motieven voor al dan niet gebruik is belangrijk.

Het druggebruik waar we hier over praten wordt gezien als 'recreatief druggebruik'. De gebruikers zelf zien het als een onderdeel van hun vrije tijd waarin ze eens goed willen feesten en plezier maken (Shapiro, 1988). Er dient nog meer aandacht te gaan naar de kleine groep van uitgaanders die blijft gebruiken en/of problemen krijgt. Verder onderzoek moet uitwijzen waarom bepaalde gebruikers toch blijven gebruiken en een langdurige gebruikerscarrière opbouwen.

Beleidsmaatregelen in de locaties

We hebben hier enkel resultaten uit het kwalitatief onderzoek in 2004. De uitspraken zijn afkomstig van de professionelen uit het uitgaansleven en niet van de uitgaanders.

Belangrijkste gegevens uit het trendonderzoek 2004

De sleutelfiguren merken minder problemen door alcohol- en/of druggebruik dan vroeger. Dit heeft volgens hen te maken met het bewuster omgaan van gebruikers met hun drugs en de preventieve maatregelen die getroffen worden in de locaties. Bij enkelen maken deze deel uit van een globaal beleid.

Doen er zich toch problemen voor dan gaat het voornamelijk over agressie en overlast in de buurt.

Literatuur

De laatste tijd wordt steeds meer erkend dat het geven van eenvoudige, elementaire regels over de veiligheid in uitgaansgelegenheden de veiligste manier is om schade door druggebruik te voorkomen (EWDD, 2002a). Er bestaan hier reeds enkele publicaties over zoals Safer Clubbing (Webster e.a., 2001), Sorted, Feestwijzer Veilig en gezond uitgaan (VAD, nog in druk) en enkele websites zoals dance safe en rave safe, partywise¹⁰,...

Reflecties en aanzetten

Preventiemaatregelen kaderen het best binnen een globaal alcohol- en drugbeleid. Een evenwichtig en samenhangend geheel van initiatieven op de vier niveaus (eerste hulp en zorg, structurele omkadering, regelgeving en voorlichting en vorming) bepaalt in grote mate het succes van een beleid. Eenzijdige of éénmalige initiatieven gaan verloren. Continuïteit is dan ook één van de werkingsprincipes van preventie. Een duurzame gedragsverandering kan enkel op lange termijn worden gerealiseerd.

¹⁰ www.dancesafe.org; www.ravesafe.org, www.partywise.be

5. Conclusie

Middelengebruik en uitgaan is in Vlaanderen een weinig onderzocht fenomeen. VAD geeft met dit onderzoek een aanzet tot het objectiveren van het middelengebruik in het uitgaansleven. De resultaten laten ons toe om meer inzicht in deze setting te krijgen en concrete preventie-initiatieven te ontwikkelen.

Enerzijds zijn er nu cijfergegevens van de enquêtes van 2003 ingevuld door uitgaanders. Anderzijds zijn er de interviews met professionelen uit het uitgaansleven en de uitgaanders zelf. In de interviews vinden we heel wat bevestiging van onze resultaten uit 2003. Verder zijn er ook enkele nieuwe accenten aangebracht door de interviewees: het vermoedelijke risicogedrag van bezoekers van GOA-feestjes en homofeestjes, het alcoholgebruik gelinkt aan specifieke groepen, de evolutie in het aantal pillen dat men inneemt per avond... Op basis van deze nieuwe resultaten zullen we de vragenlijst voor de enquêtes aanpassen. In 2005 trekken de onderzoekers met de vragenlijst weer naar rockfestivals, dance events en clubs om de uitgaanders te interviewen. Uit deze resultaten zal blijken of we bevestiging vinden van de uitspraken uit voorliggend rapport.

6. Bijlage

Interviewleidraad

“In 2003 hebben we een onderzoek verricht in het uitgaansleven met enquêtes. Nu willen we meer dieper gaan kijken, meer naar de context en verklaringen zoeken. Hebt u er een probleem mee dat alles opgenomen wordt en gebruikt voor analyse (weliswaar anoniem)?

Ik ga enkele vragen stellen rond uitgaan en druggebruik. Eerst zal ik naar enkele persoonlijk gegevens vragen, vervolgens staan we stil bij het uitgaansleven en dan bij het druggebruik om te eindigen met enkele specifieke vragen m.b.t. tot uw organisatie. Dus de eerste delen gaan over je ervaring in 't algemeen (privé en prof). Mogen we er wel op wijzen dat het belangrijk is om correcte informatie te geven vanuit uw standpunt.

Persoonlijke gegevens

- Geslacht
- Leeftijd
- Hoofdactiviteit
- Context van uitgaan

Uitgaansleven

- Welke soorten van uitgaansplaatsen zijn momenteel in?
- Op welke dagen zie je de meeste mensen uitgaan? Waarom? Hoeveel keer per week gaat men uit? Zie je hierin verschillende groepen?
- Op welke groepen van uitgaanders heb je zicht? Hoe kan je ze herkennen of hoe onderscheid je ze?
 - kledij
 - muziekvoorkeur
 - druggebruik,...
- Welke evoluties zie je binnen het uitgaansleven in het laatste jaar op gebied van muziek, kledij, mensen, circuits,...

Druggebruik

“Ik ga m.b.t. tot druggebruik eerst enkele algemene vragen stellen en nadien ingaan op elk middel afzonderlijk.”

- Wat is je het laatste jaar opgevallen bij druggebruik (zowel alcohol, medicatie als illegale drugs)? Zijn er veranderingen op dit gebied? Zo ja, welke?
- Wat heb je gemerkt op gebied van:
 - **Alcohol?** Bij wie? Hoe frequent? Spreek je over alle soorten alcohol of is er een onderscheid tussen bepaalde soorten (bieren, sterke dranken, alcopops)? Waarom/heb je daar een verklaring voor? Steeds meer geruchten dat alcohol gemengd gedronken wordt met energy drinks: merk je dit ook? Hoe komt dit denk je?
 - **Cannabis?** Bij wie? Hoe frequent? Waarom/heb je daar een verklaring voor? Wij krijgen signalen dat het gebruik hiervan gestegen is/meer openlijk is? Heb je hier een verklaring voor?

- **XTC?** Bij wie? Hoe frequent? Waarom/heb je daar een verklaring voor? Wij krijgen signalen dat het gebruik hiervan gestegen is? Waarom?
 - **Cocaïne?** Bij wie? Hoe frequent? Waarom/heb je daar een verklaring voor? Wij krijgen signalen dat het gebruik hiervan gestegen is? Waarom?
 - **Speed?** Bij wie? Hoe frequent? Waarom/heb je daar een verklaring voor?
 - **Ghb, ketamine, viagra:** Bij wie? Hoe frequent? Waarom/heb je daar een verklaring voor? Beperkt? Waarom?
 - **Medicatie?** Bij wie? Hoe frequent? Waarom/heb je daar een verklaring voor?
 - Welke drugs worden er **voor, tijdens en na** het uitgaan gebruikt? Waarom? We krijgen signalen dat cocaïne ook na het uitgaan gebruikt worden: heb je hier een verklaring voor?
 - Zijn er nog andere producten waar je iets over kwijt wil/ die je opvallen? Zo ja, welke?
 - Welke **leeftijd** gebruikt het meest? En verandert dit? We merken dat na 24 jaar er minder gebruikt wordt. Heb jij hier een verklaring voor?
- Hoe zit het volgens jou met het **gecombineerd gebruiken** van verschillende middelen op één uitgaansmoment/-nacht? Welke middelen? Waarom?
 - Zijn er uitgaanders die niet gebruiken? Zo ja, welk type van uitgaander is dit volgens jou? Kan je een schatting maken van het percentage of de verhouding met de gebruikende uitgaanders?
 - Zie je vooral gebruikers die altijd gebruiken en niet-gebruikers die nooit gebruiken? Of zijn er andere patronen/tussencategorieën? Welke verklaring heb je daar voor?
 - Hoe zit het volgens jullie met de relatie tussen druggebruik, het uitgaansleven en muziek?
 - Waarom gebruiken mensen als ze uitgaan volgens jou?
 - Heeft men voldoende informatie over drugs en druggebruik? Waar vandaan?

Specifieke vragen

- Wat is je doelpubliek? Waarom? Welke strategieën worden toegepast om deze groepen van mensen aan te trekken? Muziek, prijzen, advertenties, veiligheid?
- Wat is je feitelijk publiek? Welke verschuivingen heb je gezien in het laatste jaar? Hoe komt dit?
- Worden er bepaalde groepen vermeden? Welke en waarom? Welke strategieën worden toegepast om deze groepen van mensen te vermijden?
- Wat valt op m.b.t. druggebruik (duidelijk maken wat we verstaan onder drugs) in uw locatie? Welke drugs worden het meest gebruikt?
- Welke problemen zie je met druggebruik? (verkeer, gezondheid, seksueel gebied...)
- Hoe frequent komen deze problemen voor?

- Onderneem je iets om problemen i.v.m. druggebruik (legale en illegale) te voorkomen? Werk je hiervoor met iemand samen?
- Zijn er nog dingen die je kwijt wil en van nut kunnen zijn bij het onderzoek om het druggebruik in het uitgaansleven te begrijpen of andere trends die je hierbinnen ziet.

Bibliografie

- Bellis, M.A., Hughes, K., & Lowey, H. (2002). Healthy nightclubs and recreational substance use: from a harm minimisation to a healthy settings approach. *Addictive behaviors*, 27, pp. 1025-1035.
- Bernaert, I., & Kinable, H. (2003). *Over jongeren en middelengebruik: de cijfers ontcijferd*. Brussel: VAD.
- Bieleman, B., Maarsingh, H., & Meijer, G. (1998). *Aangeschoten wild: onderzoek naar jongeren, alcohol, drugs en agressie tijdens het uitgaan*. Groningen: Intraval.
- Bouverne-De Bie, M. (1998). *Cursus sociale pedagogiek*. Gent : Academische press.
- Buisman, W.R., & Esseveld, P. (1988). Alcoholpreventie onder jongeren: De rol van opvoeding en onderwijs. In: J.C. van der Stel & W.R. Buisman (red), *Alcoholpreventie: Achtergronden, praktijk en beleid* (148-165). Alphen aan den Rijn: Samson.
- Calafat, A., Bohrn, K., Juan, M., Kokkevi, A., Maalsté, N., Mendes, F., Palmer, A., Sherlock, K., Simon, J., Stocco, P., Sureda, M.P., Tossmann, P., van de Wijngaart, & Zavatti, P. (1999). *Night life in Europe and recreative drug use*. Sonar 98. Valancia: Irefrea.
- Calafat, A., Fernandez, C., Juan, M., Bellis, M., Bohrn, K., Hekkarainen, P., Kilfoyle-Carrington, M., Kokkevi, A., Maalsté, N., Mendes, F., Siamou, I., Simon, J., Stocco, P., & Zavatti, P. (2001). *Risk and control in the recreational drug culture: SONAR project*. Palma de Mallorca: Irefrea.
- Calafat, A., Stocco, P., Mendes, F., Simon, J., van de Wijngaart, Sureda, M.P., Palmer, A., Maalsté, N., & Zavatti, P. (1998). *Characteristics and social representation of ecstasy in Europe*. Palma de Mallorca: Irefrea.
- Calafat, A., Fernandez, C., Juan, M., Anttila, A., Arias, R., Bellis, M., Bohrn, K., Fenk, R., Hughes, K., Kersch, A.V., Kokkevi, A., Mendes, F., Siamou, I., Simon, J., Spyropoulou, M., van de Wijngaart, G., & Zavatti, P. (2003). *Enjoying the nightlife in Europe: the role of moderation*. Palma de Mallorca: Irefrea.
- Club Health (2002). Abstract book: *The second international conference on night-life substance use and related health issues*. Rimini: club health.
- De Bruin, D., Maalsté, N., & van de Wijngaart, G. (1999). *Goed fout gaan : eerste hulp op grote dansevenementen*. Utrecht: Centrum voor Verslavingsonderzoek.
- Decorte, T., Muys, M., & Slock, S. (2003). *Cannabis in Vlaanderen: Patronen van cannabisgebruik bij ervaren gebruikers*. Leuven: ACCO.
- De Maeseneire, I. (2002). *Over alcopops en andere trendy drankjes*. Brussel: VAD.
- Devriendt, W. (2003). *Een lokaal alcohol- en drugbeleid: op elk vlak de juiste aanpak, het uitgaansleven*. Brussel: VAD.

- Duijvestijn, H.H., v. Steensel, K.M., Verveen, J., & Boschma, J. (2003). *Voorbij label en lifestyle: jongerenmarketing in volwassen perspectief*. Internetsite: <http://www.smo.nl/html/boek2003.htm>. Afgehaald op 10 mei 2005.
- Engels, R.C.M.E., Knibbe, R. A. (1997). De zonnige zijde van alcoholgebruik: de betekenis van drinken en uitgaan voor jongeren. *Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen*, 22 (3), pp. 154-163.
- Evenepoel, T. (2005). *Jaarverslag 2004*. Brussel: VAD.
- Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (1999). *Feasibility study on detecting, tracking en understanding emerging trends in drug use*. Lissabon: EWDD.
- Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2002a). Recreatief druggebruik – een belangrijke uitdaging voor de EU. *Drugs in beeld*, briefing 6, november-december.
- Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2002b). *Workgroup of qualitative research on new drug trends*. Internetsite: <http://www.qed.org.uk/resources/workgroups/trends/trends.shtml>. Afgehaald op 15 januari 2003.
- Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2003). *Jaarverslag 2003: Stand van de drugsproblematiek in de Europese Unie en Noorwegen*. Portugal: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2004). *Jaarverslag 2004: Stand van de drugsproblematiek in de Europese Unie en Noorwegen*. Portugal: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- Federale regering (2001). *Beleidsnota van de federale regering in verband met drugproblematiek* (niet-gepubliceerde beleidsnota). Brussel: federale regering.
- Ferreira, S.E., de Mello, M.T., & Formigoni, M.L. (2004). Can energy drinks affect the effects of alcoholic beverage. A study with users. *Rev. Assoc. Med. Bras.*, 50 (1), pp. 48-51.
- Forsyth, A. J. M., & Barnard, M. (1998). Relationships between Popular Music and Drug Use among Scottish Schoolchildren, *International Journal of Drug Policy*, 9, 125 - 132.
- Forsyth, A. J. M., Barnard, M. & McKeganey, N. P. (1997). Musical Preference as an Indicator of Adolescent Drug Use, *Addiction*, 92: 10, pp. 1317 - 1325.
- Geirnaert, M. (2002). Hoofdstuk 5: Preventiestrategieën. In: *Alcohol- en druggebruik: gedifferentieerde aanpak van preventie tot hulpverlening*. De donder, E., De Maeseneire, I., Geirnaert, M., Lambrechts, M., Roose, N., Van Baelen, L., & Verstuyf, G. Kluwer: Mechelen.
- Janssens, J.G. (1985). Betrouwbaarheid en validiteit in interpretatief onderzoek, *Pedagogisch Tijdschrift*, 10 (3), pp. 149-161.
- Jonker, J., & Penninck, B. (2000). *De kern van methodologie: een inleiding*. Assen: Van Gorcum.
- Korf, D.J., Nabben, T., & Benschop, B. (2003). *Antenne 2002: trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Universiteit Amsterdam.

- Lambrecht, P., Andries, C., & Engels, T. (2002). *Trends in het genotmiddelengebruik bij adolescenten van Vlaams-Brabant: Onderzoek naar het tabak-, alcohol-, geneesmiddelen- en illegaal genotmiddelengebruik en andere risicogedragingen in de provincie Vlaams-Brabant bij jongeren van 12 tot 22 jaar*. Brussel: vakgroep ONLE – VUB.
- Lawrence Neuman, W. (1997). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches (third edition)*. London: Allyn and Bacon.
- Malbon, B. (1999). *Clubbing. Dancing, Ecstasy and Vitality*. London : Routledge.
- Mattison, A.M., Ross, M.W., Wolfson, T., Franklin, D., & HNRC Group (2001). Circuit part attendance, club drug use, and unsafe sex in gay men. *Journal of Substance Abuse*, 13 (1), pp. 119-126.
- Measham, F., Aldridge, J., & Parker, H. (2001). *Dancing on drugs: risk, health and hedonism in the british club scene*. London: Free Association Books.
- Moore, K., & Miles, S. (2004). Young people, dance and the sub-cultural consumption of drugs. *Addiction Research and Theory*, 12 (2), pp. 507-523.
- Nabben, T., & Korf, D. (2000). *De combiroes: gecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, cocaïne, XTC en amfetamine*. Amsterdam: Thela Thesis.
- O'Callaghan, F.V., & Hannon, T. (2003). Normalization of marijuana use: Its effects on adolescents' intentions to use marijuana. *Substance use and misuse*, 38 (2), pp. 185-199.
- Passies, G. (1991). Alcoholgebruik bij jeugdige ongevalslachtoffers. *Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen*, 17, pp. 5-59.
- Pijlman, P.T.A., Krul, J., & Niesink, R.J.M. (2003). *Uitgaan en veiligheid: feiten en fictie over alcohol, drugs en gezondheidsverstoringen*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Riley, S.C.E., James, C., Gregory, D., Dingle, H., & Cadger, M. (2001). Patterns of recreational drug use at dance events in Edinbrug, Scotland. *Addiction*, 96, pp. 1035-1047.
- Rosiers, J. (2004). *Preventie van alcohol- en andere drugproblemen. Monitoring van activiteiten 2003*. Brussel: VAD.
- Ross, M. W., Mattison, A.M., & Franklin, D.R. (2003). Club drugs and sex on drugs are associated with different motivations for gay circuit party attendance in men. *Substance use and misuse*, 38 (8), pp. 1173-1183.
- Shapiro, H. (1988). *Waiting for the man: the story of drugs and popular music*. London: Quartet Books.
- Tersago, M., & Weyts, P. (2004). *GOA: evaluatierapport – mei 2004*. Politie Centrale Dienst Drugs.
- Tossmann, P., Boldt, S., & Tensil, M-D. (2001). The use of drugs within the techno party scene in European metropolitan cities. *European addiction research*, 7, pp. 2-23.
- Van Havere, T., De Donder E., DeVriendt, W., Geirnaert, M., Rosiers, J. & Schrooten, J. (2004). *Partywise: Kwantitatief onderzoek naar trends in druggebruik in het uitgaansleven - 2003*. Brussel: VAD.

- VAD (2001). *EWS-brief 2001*. Brussel: VAD.
- VAD (2004). *Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een Drugbeleid Op School: synthesesrapport schooljaar 2003-2004*. Brussel: VAD.
- Vogels, M. (1999). *Beleidsnota inzake de Bijzondere Jeugdzorg*. Brussel: federale regering.
- Webster, R., Goodman, M., & Whalley, G. (2001). *Safer Clubbing: Guidance for licensing authorities, club managers and promoters*. London: DPAS.
- WHO (1997). *Amphetamine-stimulants: report of the WHO meeting on amphetamines, MDMA and other psychostimulants*. Geneva: WHO.
- Winstock, A.R., Griffiths, P., & Stewart, D. (2001). Drugs and the dance music scene: a survey of current drug use patterns among a sample of dance music enthusiasts in the UK. *Drug and Alcohol Dependence*, 64, pp. 9-17.